ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΑΘΗΝΑΙ
1974

ΔΗΜΗΤΡΗ Β. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

ΣΥΜΙΑΚΑ ΑΡΧΟΝΤΙΚΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΣΥΜΗΣ

Θεόριχτο νησί, βράχοι ἀκατάλυτοι, σύνολο ταραγμένο ἀπὸ τὴ βάση. Βλέπεις καὶ τρομάζεις. Οἱ τιτάνες μόλις τελειώσανε τὸ ἔργο σὲ συμφωνία κινημένη καὶ ἡμιτελῆ. Τὸ νησὶ ἅμα τὸ δεῖς δὲ σ' ἀφήνει, θὰ τὸ θυμᾶσαι. Παλιὰ λεγόταν Αἴγλη. Καὶ πιὸ παλιὰ Μεταποντίς. Μιὰ σπαθιὰ τὸ χώρισε ἀπ' τὴ Μικρασία, δυὸ σπαθιὲς τὸ χωρίσανε ἀπὸ τὴν Αἰγηίδα. Κι ἀμέτρητες σπαθιὲς αὐλακώνουνε καὶ λιανίζουνε τὸ κορμί του· μὰ δὲν τὸ σκορπίζουν. Οἱ ὅρμοι σκύβουνε βαθιὰ στὴ σάρκα του. Ὅρμοι στενόμακροι, ὅρμοι περίκλειστοι τὸ ὀργώνουν, τὸ μαχαιρώνουν. Γεωμορφολογία τρόμου καὶ ἐντυπωσιασμοῦ (σχ. 1).

Σχ. 1. Ἕνας ξιφιός, κι ἄλλος ξιφιός, καὶ τρίτος μὲς στὸ βάθος: οἱ κάβοι οἱ φρυγμένοι.

Ἀγαθὰ κι ἀνήμερα θαλασσινὰ θεριὰ ντύθηκαν οἱ κάβοι του οἱ φρυγμένοι· καὶ ἀναδύθηκαν σέρνοντας στὶς ράχες τους γωνιασμένα βότσαλα, τὰ σπίτια. Ἕνας ξιφιός, κι ἄλλος ξιφιός, καὶ τρίτος μὲς στὸ βάθος, σκίζουνε τ' ἀκύμαντα νερὰ τῆς εὐάλωτης ὥρας (σχ. 1)· ἡ συμιακὴ θάλασσα σὲ μπουνάτσα· Σκίζουνε τὴ θάλασσα κ' ἡ στεριὰ σοῦ λέει ὅ,τι καὶ νὰ φανταστεῖ μπορεῖ νὰ τὸ στήσει, νὰ τὸ ἀναστήσει καὶ νὰ σὲ πείσει. Πές μου οἱ τρεῖς κάβοι ποὺ σὲ κοιτάζουν δὲ σχεδιάζουνε κεφάλι ἀπὸ ξιφιό, μὲ τὸ ρύγχος ποὺ σὲ κυνηγάει, ποὺ θὰ σὲ καταπιεῖ (σχ. 1);

Βάθη ἀπύθμενα, ὕψη ἀκοίταχτα, κλίσεις σατανικὲς (σχ. 2). Κ' ἐσὺ πρέπει νὰ ζήσεις ἐκεῖ ἀπάνω γαντζωμένος, σκαλωμένος σὲ ἐπίπεδα ποὺ γλιστρᾶνε σὲ ἴλιγγο, ποὺ γυαλίζουν σὲ φωσφορισμούς. Τὰ σπίτια σὲ ἐναγώνια ἀναρρίχηση στὰ βράχια, σὲ δραματικὸ ἀγκάλιασμα τῆς κλίσης, σὲ ἰσορροπία ἀσταθῆ καὶ σπασμωδική. Δὲς τὸ σπίτι ποῦ φώλιασε, ποῦ στάθηκε, πῶς ἔχει ἀλαφιαστεῖ κυνηγημένο ἀπ' τὴν πέτρινη πλαγιά. Κι ἀνάμεσα στὴν ἱλαρότητα τοῦ ἄσπρου ὁ πετρωμένος καταρράχτης νὰ ξεχύνει τὰ βράχια του, σὲ ἀέναη ὀπτικὴ κίνηση ἀμετάθετου κυματισμοῦ (σχ. 2). Ἡ φραγκοσυκιὰ μικρογραφεῖ τὸ βράχο, εἶναι ἡ παραλλαγή του σὲ σταλαγματιὲς ταραχῆς, συστροφῆς καὶ ἀπλησίαστου.

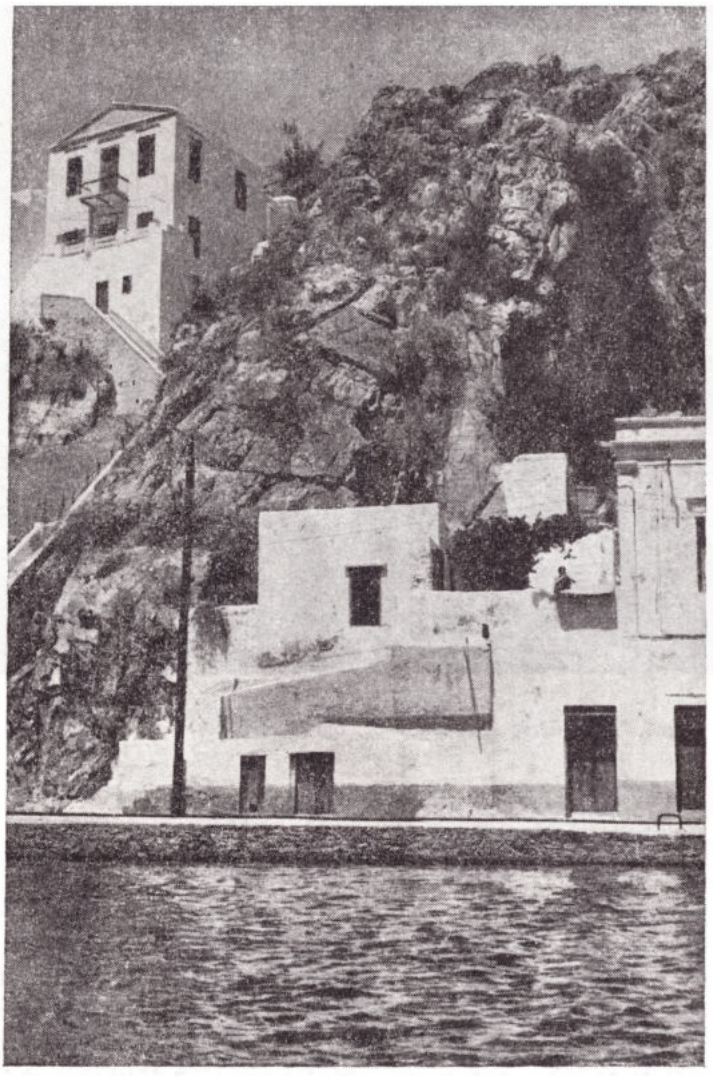
Τρία στοιχειὰ μπαλεύουν καὶ ἰσορροποῦνε σὲ μάχη δίχως νικητή· ἡ θάλασσα, ἡ γεωμετρικὴ μορφή, κ' ἡ ἀνυπόταχτη μορφή, ἡ φυσικὴ (σχ. 2). Ἡ θάλασσα χτενισμένη τὸ μικρό της, τὸν ἀβρό της κυματισμὸ σὲ παρασύρει. Ἡ γεωμετρικὴ μορφὴ ντυμένη ὅλα τὰ ἐπίπεδα καὶ στερεὰ σχήματα ἀκατανίκητου πολυμορφισμοῦ, κουρντισμένη τὴ γεύση τοῦ ἄσπρου σὲ παλμὸ ποὺ ἀκτινοβολεῖ, φωτίζει τὸ ἐκστασιακό. Ἡ φυσικὴ μορφὴ καὶ ψυχή της τὸ ἀνυπόταχτο, τὸ κινημένο καὶ τὸ ἀπροσμέτρητο, τὸ ἀλγεινό. Ὁ βράχος θυμᾶται τὰ ἔγκατα, ἀφήνεται στὴν ἐπιφάνεια, δραματοποιεῖται ἀπὸ γραμμὲς καὶ καμπύλες, καὶ στοχάζεται τὴν ἀκινησία, τὴν ὑπόσχεση, καὶ τὸν καταποντισμό. Ἡ Σύμη καὶ ἀφηγεῖται καὶ ἀποφαίνεται (σχ. 2). Ἡ πρώτη οἴκηση, ἄχνα καὶ ἀχός, νὰ χάνεται στὴν προϊστορία. Τείχη πελασγικὰ στὴν ἀκρόπολη τοῦ νησιοῦ, στὸ Κάστρο. Τὰ φίδια νὰ λέγονται δράκοντες καὶ δράκοι. Ὀνομασίες περισωσμένες σὲ τοπωνύμια: δρακούντα.

Παλαιοχριστιανικὲς βασιλικὲς νὰ διαστίζουν τὸ νησί· ψηφιδωτὰ νὰ τὶς λαμπροντύνουν· καὶ ὁ βυζαντινὸς στρατιώτης στὸ Νιμπορειὸ νὰ κρατάει τὴ γκαμήλα του ἀπὸ τὸ χαλινάρι, σὲ νατουραλιστικὸ ψηφιδωτὸ σχεδιασμό[1].

Τειχιὰ βυζαντινὰ καὶ φράγκικα ἀδερφωμένα κι ἀξεδιάλυτα. Καὶ οἱ Συμιακοὶ νὰ ἐπανδρώνουν τοὺς βυζαντινοὺς δρόμονες. Ἱπποτικὰ οἰκόσημα κι ἄλλα πολλά.

---

1. Γιὰ τὸ βυζαντινὸ καὶ μεταβυζαντινὸ πολιτισμὸ τοῦ νησιοῦ βλ. Ι. Μ. Χατζηφωτη, Τουριστικὸς ὁδηγὸς τῆς νήσου Σύμης, Σύμη 1973, Β' ἔκδοση, σελ. 15-19.

Σχ. 2. Ὁ πετρωμένος καταρράχτης ξεχύνει τὰ βράχια του σὲ ἀέναη ὀπτικὴ κίνηση.

Καὶ τὶ παράξενο ὁ βενετσιάνος νὰ συναντιέται μὲ τὸν τοῦρκο σὲ ἴδια στάση εὐεργετική, ποὺ σκέπαζε μὲ εὔνοια τὸ νησί, ποὺ ἔχτιζε τὴν εὐημερία του καὶ τὴν ἀκμή του. Ὁ βενετσιάνος ναύαρχος Φραγκίσκος Μοροζίνη καὶ ὁ σουλτάνος Σουλεϊμὰν ὁ Μεγαλοπρεπής.

Ἡ Παναγιὰ ἡ «Χαρτωμένη» νὰ ἀκούγεται σὲ ἐράσμια παραφθορὰ τοῦ «Χαριτωμένη», «Κεχαριτωμένη»· καὶ νὰ κοιτάει τὴ Μεγάλη Παναγιά.

Ἡ Μεγάλη Παναγιά, ἐκκλησιὰ περίοπτη στὸ Κάστρο, καὶ κατάκορφη. Καὶ ἡ καμπάνα της ἡ πιὸ γλυκόλαλη στὸ νησί. Παλιὸς λόγος θέλει τὰ καμ-

Σχ. 3. Ἕνας ἄξιος λαὸς πέτρινος, ὄχι ἕνας ὄχλος.

πανίσματά της τέτοια ἀπ' τὰ χρυσὰ στολίδια, πούριξε στὸ λυωμένο μέταλλο ἡ αὐτοκρατόρισσα Αἰκατερίνα τῆς Ρωσίας[1].

Ὁ Πανορμίτης, τὸ ἀγαπημένο ἀστέρι τοῦ νησιοῦ, νὰ φωτίζει τὸν περίκλειστο ὅρμο του: καὶ ἀρχάγγελος, καὶ μοναστήρι, καὶ προστάτης, καὶ τιμωρός. Κάτι σὰ μητέρα.

Καὶ μπροστὰ ἀπὸ τὴ «σιδερόπορτα» τοῦ Κάστρου, πλάι στὸν Ἄη Θανάση, ἡ ἀμφιθεατρικὴ διάταξη μὲ τοὺς ἀναβαθμούς, τὸ ὑπαίθριο μικρὸ θέατρο λειτουργικοῦ καὶ μεταλειτουργικοῦ προορισμοῦ, νὰ περιμένει ἀπολείτουργα τὸ «Κοινὸ» τοῦ νησιοῦ νὰ σκεφτεῖ, νὰ συσκεφτεῖ, ν' ἀποφασίσει[2]. Νὰ διαλέξει τοὺς ἄρχοντες. Τὸν «πρωτόγερο», καὶ τὸ «γραμματικό», καὶ τοὺς «κριτάδες». Ἀρχαῖα συνήθεια σὲ καινούργια κοψιά. Ἡ ἐλευθερία ὁδοιποροῦσε

---

1. Γιὰ τὶς ἐκκλησιές, τὰ ξωκκλήσια καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ νησιοῦ βλ. Πρωτοπρεσβύτερου Σωτ. Αα. Καρανικόλα, Τὰ σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων, Τόμ. Α' (1962), σελ. 1-126 καὶ σελ. 48.

2. Βλέπε παρόμοιου προορισμοῦ ὑπαίθρια θέατρα καὶ σ' ἄλλα νησιὰ στὸ Αἰγαῖο: Δ. Βασιλειάδη, Συμβολὴ εἰς τοὺς τρουλλοκαμάρους ναοὺς τῆς Ἑλλάδος, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Τόμ. Α' (1960), σελ. 168-193, εἰκ. 1-14, Του Ιδιου, Περὶ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος Ἀδάμαντος Μήλου, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Τόμ. ΛΔ' (1965), σελ. 298-303.

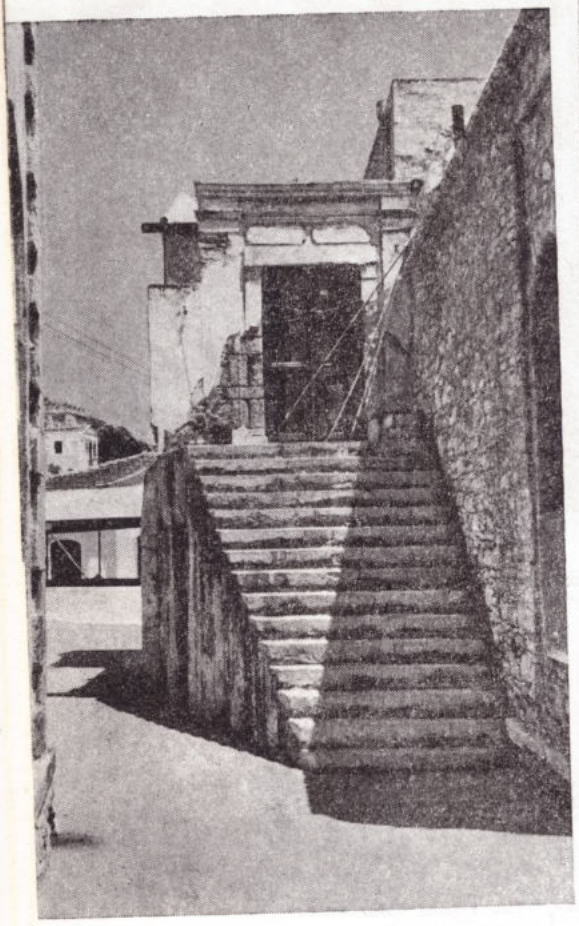

Σχ. 4. Σκαλοπάτια τὴν τυραννοῦνε, πλατύσκαλα τὴν ἀναπαύουνε.

καὶ μέσα στὴ σκλαβιά.

Στέγες καὶ καμπαναριά. Καμπαναριὰ καὶ κυπαρίσσια. Αἴσθηση πολυδουλεμένου καὶ κατακόρυφου. Καὶ τὰ σπίτια νὰ σὲ κοιτάζουν μὲ ἀμέτρητα μάτια ποὺ σφουγγίζουν τοὺς ὄγκους μὲ διάτρητο· γυρίζουν τὴν ἐπιφάνεια σὲ πολυόμματο, σὲ ἐπίπεδα ἀκαταμάχητα καὶ ἀδάκρυτα. Τόσες φωλιὲς (σχ. 3). Ὁ Συμιακὸς ὀνειρεύεται τὸ ὄστρακο καὶ χαμογελάει στοὺς βυθούς. Ἔχει σκαλίσει μόχθο καὶ στὴν πέτρα καὶ δὲν τὸν σβήνει τὸ θαλασσινὸ νερό. Ἡ πολιτεία σὲ κοιτάζει μὲ ἥλιο καὶ ταπεινὰ ἀετώματα: εἶναι οἱ δίριχτες σκεπὲς ποὺ τῆς ἔχουν προοριστεῖ. Στὴν ἐρημιὰ τοῦ νησιοῦ ἡ πολυκοσμία τῶν χτισμάτων, μιὰ ἀναστροφὴ εὐοίωνη καὶ εὐάλωτη, ἕνας ἄξιος λαὸς πέτρινος, ὄχι ἕνας ὄχλος. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὄψη τῆς πολιτείας σὲ ματιὰ τελειωτικὴ (σχ. 3).

Παλιότερα τὰ σπίτια στὸ νησὶ σκεπάζονταν μὲ δώματα, μὲ λιακούς: ἡ πανάρχαιη παράδοση τῆς Ἀνατολῆς, ἡ προϊστορικὴ θύμηση τοῦ Αἰγαίου. Καὶ στὸ βάθος οἱ μινωίτικοι λιακοὶ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ νὰ σ' ἀφουγκράζονται καὶ νὰ καταλαβαίνουν. Μιὰ εὐημερία, ἕνας πλοῦτος στὸ νησί, μὲ τὴ θάλασσα καὶ τὰ σφουγγάρια, ἄλλαξε τὴ μορφή, ἔδιωξε τὸ λιακὸ ἀπὸ τὰ πιὸ νέα σπίτια. Ὁ πλοῦτος ἔφερε τὴ σκεπὴ μὲ τὰ κεραμίδια. Οἱ κλίσεις, τὰ πολὺ γερτὰ βράχια, φέρανε τὰ σκαλοπάτια στοὺς δρόμους· θ' ἀνέβεις ἀμέτρητα ἀπὸ τὸ «Γιαλὸ» ἴσαμε τὸ «Χωριὸ» (σχ. 4).

Σχ. 5. Οἱ σκάλες συμμαζεύονται γιὰ νὰ περάσεις.

Σχ. 6. Σκάλες στριφτές: πέτρινες περιπλοκάδες ἐναγώνιες.

Ἀνεβαίνεις τὴν «καλή», τὴν πρώτη στράτα τοῦ νησιοῦ, τὴν κατάπρωτη. Σκαλοπάτια τὴ χαρακώνουνε καὶ τὴν τυραννοῦνε, πλατύσκαλα τὴν ἀναπαύουνε, καὶ ἡ θέα νὰ πληθαίνει καθὼς ἀνεβαίνεις. Μιὰ στιγμή, λίγα σκαλοπάτια, καὶ ἡ θέα ἀλλοιώτικη νὰ πλαταίνει. Κάθε τόσο κοντοστέκεις ν' ἀνασάνεις καὶ νὰ δεῖς πίσω σου. Πρέπει πάντα νὰ ξέρεις τὸ φῶς, ποὺ σὲ ἀκολουθάει (σχ. 4).

Σκάλες πέτρινες ξακρίζουνε τὸ δρόμο ἀπὸ τὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ (σχ. 5). Κ' εἶναι ἐμπόδια καὶ πρέπει νὰ συμμαζευτοῦνε στὸ στενὸ συμιακὸ δρόμο.

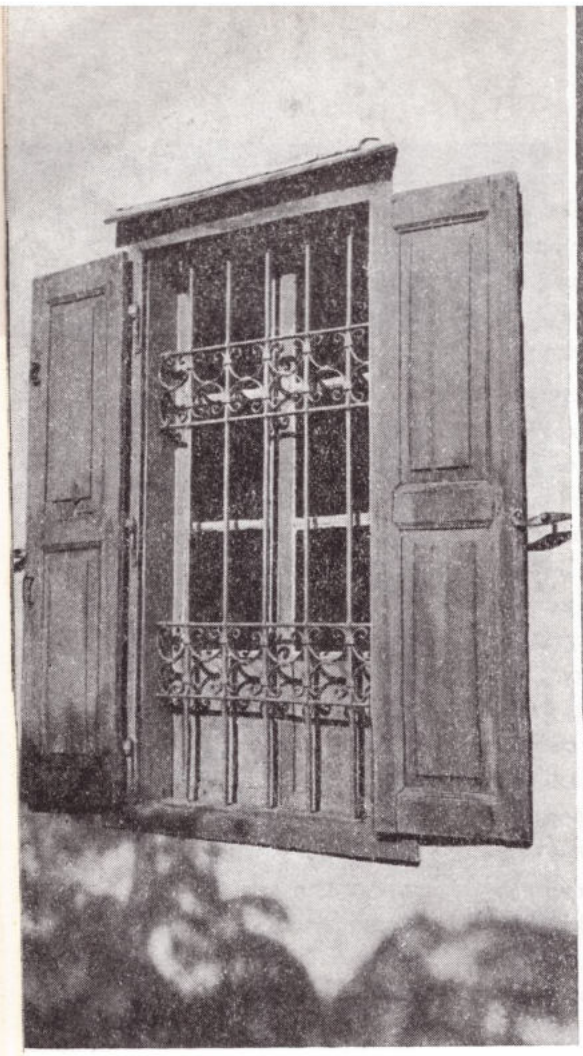
Τὰ συναπαντήματα μὲ τὸ φορτωμένο ζῶο εἶναι καὶ ξαφνικὰ καὶ βιαστικά· πρέπει νὰ στριμωχτεῖς στὴν ἄκρη. Ἔτσι ἡ σκάλα κάτω μαζεύει, στενεύει, κι ὅσο ἀνεβαίνεις φαρδαίνει, καὶ στὸ πλατυσκάλι γίνεται πιὰ ὅσο πρέπει φαρδειά. Ἐδῶ ἀπάνω πρέπουνε λουλούδια, στρώνουνε καὶ «σπεροκαθίσματα», καὶ ποτὲ δὲ λείπουνε τὰ σύνεργα τῆς ψαρικῆς: ἀπόχες, καὶ δίχτυα, καὶ καμάκια γιὰ τὸ χταπόδι καὶ τὸν κάβουρα καὶ τὸν ἀχινὸ (σχ. 5).

Σκάλες στριφτές, πέτρινες περιπλοκάδες ἐναγώνιες, ἀνεβάζουνε σὲ ἀνώγια ψηλοκρεμαστὰ (σχ. 6): θύμηση ἀπ' τὸν ἀντικρυνὸ κόσμο τοῦ μιναρὲ τῆς Μικρασίας. Μουσουλμάνικα μαστορέματα ἀπὸ τὰ χρόνια ποὺ τὰ Δώδεκα νησιὰ τάστιβαν σουλτάνικα χέρια. Σκάλα στριφτὴ καὶ ὄρθια, περιπλεγμένη, στριφογυριστή, γιὰ νὰ ἀνέβεις σκαλώνοντας καὶ γυροφέρνοντας τὴ γωνιὰ τοῦ σπιτιοῦ. Ἄλλο μαστόρεμα γιὰ νὰ κερδίσεις λίγο χῶρο, γιὰ νὰ οἰκονομήσεις ἐλάχιστη γῆ (σχ. 6). Ὅλα λιγοστὰ καὶ μετρημένα στὸ Αἰγαῖο, καὶ πάντα ἀγώνας καὶ μόχθος, καὶ προσμονή. Μονάχα ἡ ἐλπίδα καὶ τὸ πεῖσμα νὰ σὲ στυλώνει. Παντοῦ γῆ κατρακυλιστή, ἀναγερτή, ἄξενη, τὰ ἰσιώματα λιγοστά. Παντοῦ βράχια καὶ τὸ χῶμα δρασκελιές, γιὰ τὰ φυτέματα, γιὰ τὴν ταφή. Τὸ νερὸ σταλαγματιὲς ἀπὸ στέρνες. Τὸ στάρι σὲ χοῦφτες κλειστές. Παντοῦ ἄνεμος καὶ ἥλιος σὲ πλησμονὴ νὰ σὲ ξεριζώσει, νὰ σὲ πυρπολήσει καὶ νὰ μὴν ἐλεηθεῖς. Γῆ ἄξενη, ἐχθρική, ποὺ φυτρώνει ἀνθρώπους φιλόξενους, σὲ διάχυση. Ἡ μάνα στυφή, τὰ παιδιὰ σὲ ἐγκαρδιότητα.

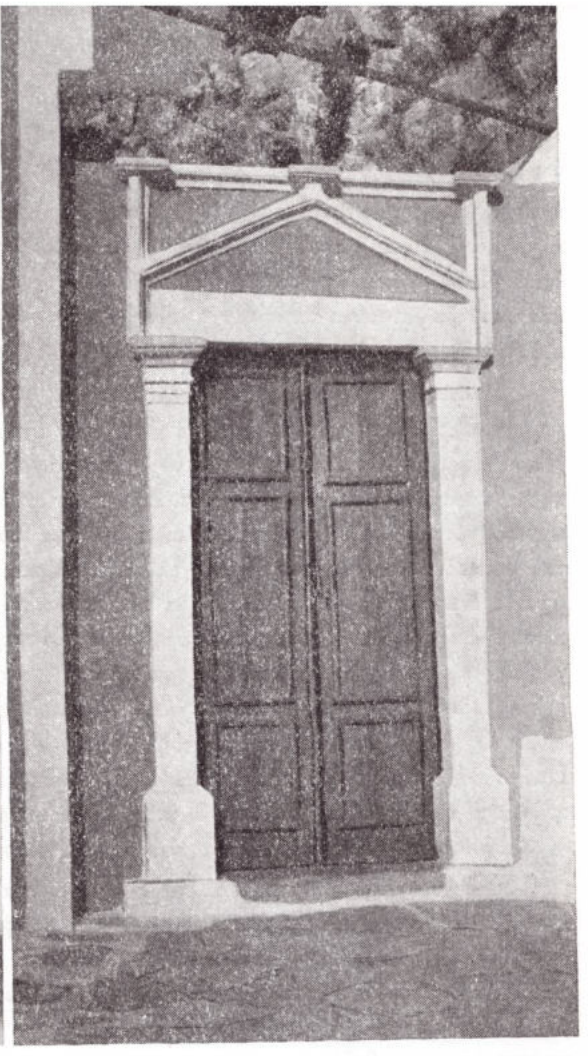
Καὶ πόρτες, ξώπορτες, καὶ παραθύρια σὲ παράταξη νεοκλασική· νεοκλασικὴ καὶ ἀναγεννησιακή· ἠρεμιστικὴ τῆς ταραγμένης σου αἰσθητικῆς συνείδησης, ὅταν τὰ μεταβυζαντινὰ προσανάμματα σὲ ἔχουνε κάψει καὶ ἔχουν καεῖ. Τὶ καθησυχαστικὴ καὶ τὶ ἄβαθη ποὺ γίνεται ὧρες ὧρες ἡ τέχνη· τὶ ρηχὲς καὶ ἀραγμένες μποροῦν νὰ κατασταθοῦν οἱ μορφές. Μὰ ἀπὸ κάπου πρέπει νὰ κρατηθεῖς.

Μιὰ μαστοριὰ καὶ μιὰ ἀγάπη γράφεται ἐδῶ ἀπάνω (σχ. 7). Νεταρισμένο καὶ τίμιο πρόσωπο τὸ παραθύρι, σὲ σαφήνεια. Καὶ σιγουραρισμένο. Μὲ σιδεριά. Κ' ἡ σιδεριὰ ὄχι φυλακή, μὰ στολίδι. Δυὸ ζωνάρια νὰ ζώνουν καὶ νὰ στολίζουν, νὰ στολίζουν καὶ νὰ στεριώνουν τὴ σιδεριὰ τραβέρσα. Τὸ χαμόγελο στὴ σκιά, σὲ ἐσώτερη ἐνατένιση, ἡ γυναίκα καὶ ἀποτραβηγμένη καὶ φανερή. Καὶ τὰ πατζούρια ἀτόφια, ταμπλαδωτά. Καὶ τὸ ἀνώφλι προστατεμένο μὲ κορνιζάκι. Καὶ παντοῦ τὸ ξύλο εὐλογημένο καὶ ζεστό, ἀγαθοποιὸ (σχ. 7).

Ὅλα πλασμένα ἀπὸ σοβὰ (σχ. 8). Ἡ πορτοσιὰ σὲ μιὰ εἰρήνη. Καὶ τὸ ἀέτωμα ἤπιο, ὄχι ὀξύ· γραμμένο, ἐγγραμμένο στὸ ὀρθογώνιο σχῆμα, νὰ βρίσκεται σὲ ἰσορροπία καὶ καταλλαγὴ γεωμετρική. Τὰ κυμάτια νὰ σχεδιάζουνε νεῦρα καὶ φλέβες, σὲ ὁρατὴ καὶ ἀνεπαίσθητη ἐξοχή. Καὶ τὰ χρώματα ἄσπρο καὶ γκρίζο, καὶ στὰ πορτόφυλλα τὸ βαθὺ καφετί.

Σχ. 7. Μιὰ μαστοριὰ καὶ μιὰ ἀγάπη γράφεται ἐδῶ ἀπάνω.

Σχ. 8. Καὶ τὸ ἀέτωμα ἤπιο, ὄχι ὀξύ· γραμμένο σὲ ὀρθογώνιο.

Τόχουνε πολὺ ἀγαπήσει τοῦτο τὸ κάντρο τῆς ξώπορτας οἱ Συμιακοί, κ' ἔχει κατακυριέψει τὸ νησὶ (σχ. 8).

Δυὸ ἀρχοντικὰ σπίτια θὰ σεργιανίσουμε· θὰ γνωρίσουμε τὴν κοψιά τους καὶ τὰ μηνύματά τους. Τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Χατζηαγαπητοῦ - Χατζηιωάννου, ὄστρακο συμιακό, δὲν τὸ ξεχωρίζεις ἀπ' τὸ βράχο του, ἀποσυρμένο στὸ ὕψος τοῦ «Χωριοῦ» νὰ μονάζει καὶ νὰ γκρεμίζεται. Τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Μαστο-

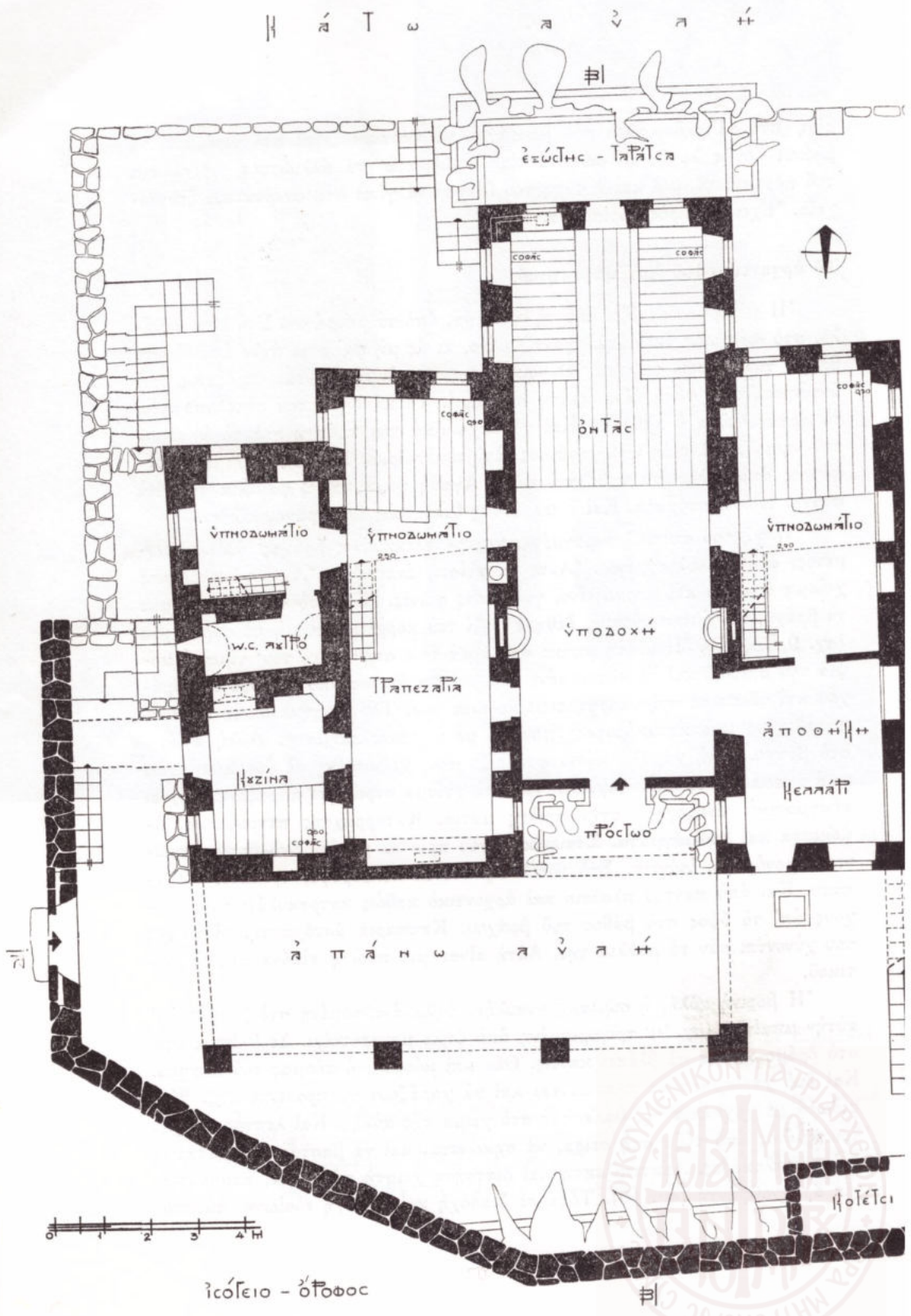
ρίδη στὸ «Γιαλό», πλάι στὸ μουράγιο, νὰ ἐκστασιάζεται στὸ νερό, καὶ νὰ βλέπει λογῆς λογῆς ἀνθρώπους καὶ καμώματα· τὰ ἀλλιώτικα φερσίματα τοῦ περαστικοῦ, μιὰ καὶ ἡ τύχη του θέλησε νὰ γίνει στὰ στερνά του ξενοδοχεῖο. Ἔχει ὁ καιρὸς γυρίσματα.

Τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Χατζηαγαπητοῦ.

Ἡ φήμη του ἀρχίζει ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀπὸ τὰ μουράγια. Στὸ λένε μεγάλο, στὸ δείχνουνε ἐκεῖ ψηλὰ γαντζωμένο, κι ἂς μὴ φαίνεται στὸν ἀπάνθρωπο βράχο του. Μικρὸ παλάτι. Ὁ νοικοκύρης του δημογέροντας, πρόξενος ποὺ ἀντιπροσώπευε τόσα ξένα κράτη στὸ νησί. Τὸ κατώφλι του εὐκολοπάτητο, τὸ δρασκελοῦσε ὁ καθένας. Καὶ τὸ ἀρχοντικό του κρύπτη γιὰ τὸ θησαυρὸ τοῦ νησιοῦ, γιὰ τοὺς κυνηγημένους ἀπ' τὸν τοῦρκο. Κ' ἕνας κρυμμένος θησαυρὸς ἀπὸ κολωνάτα ἤρθε στὸ φῶς.' Αγαθὴ ψυχὴ καὶ ἡ φαμίλια του μιὰ στάνη. Πολλὰ στόματα. Καὶ ἡ παράδοση θέλει πὼς ὅλα τραγουδοῦσαν.

Ἡ γῆ τοῦ σπιτιοῦ ταραγμένη, χοντροπελεκημένος βράχος· ἀλλοῦ ὑψωμένος, ἀλλοῦ βουλιαγμένος. Ἄντε νὰ χτίσεις ἐκειπάνω. Ἄντε νὰ στρώσεις χτίσμα ἁπλωτὸ καὶ σαρκωμένο, γιὰ τόσες φωνές. Ἔτσι τὸ σπίτι ἀγκάλιασε τὸ βράχο, τὸν ἐμπιστεύτηκε, δέθηκε μαζί του κορμὶ μὲ κορμί, σὲ σάρκα μία (σχ. 9, 15, 16). Ἡ κλίση μπῆκε στὸ αἷμα του, στὴν τομή του· τίμια ἡ κοψιὰ τοῦ σπιτιοῦ καὶ ξεκαθαρισμένη. Τὸ χτίσμα ἄρχισε ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ βράχου καὶ τέλειωσε στὴν κορφή του: κορώνα του. Τὸν δέχτηκε ὅπως ἦταν ἀκατάδεχτος καὶ κατακόρυφος· μονάχα μὲ μικροπελεκήματα. Αὐλὴ ἀπάνω στὸ βράχο, αὐλὴ χαμηλὰ κάτω στὴ ρίζα του· χωρισμένη σὲ δυὸ κομμάτια, κι ἀνάμεσά της τὸ σπίτι (σχ. 9). Ἔτσι τὸ χτίσμα στρώθηκε παράξενα, δείχνει αἰνιγματικό, ἀνεξήγητο στὴν πρώτη ματιά. Καταρράχτης πετρωμένος, ὑψώματα καὶ βουλιάγματα. Σταυροκοπήσου πρὶν νὰ μπεῖς. Στὸ βοριὰ στρώνεται μονόροφο, ἰσόγειο. Στὸ νοτιὰ σηκώνεται πολυόροφο, τρίπατο, τετράπατο. Καὶ ἀπὸ παντοῦ πλούσιο καὶ ἀρχοντικὸ καθὼς κατρακυλάει τοὺς τοίχους ἀπ' τὸ ὕψος στὸ βάθος τοῦ βράχου. Καππαριὰ ἀστόχαστη, οἱ τοῖχοι του χύνονται σὰν τὰ μαλλιά της. Αὐτὴ εἶναι μιὰ πρώτη εἰκόνα τοῦ ἀρχοντικοῦ.

Ἡ βορινὴ αὐλή, ἡ συμιακὴ «ναυλή», ψηλὰ ἀνεβασμένη στὸ βράχο· ἀπ' αὐτὴν μπαίνεις (σχ. 9)· τριγυρισμένη ἀπὸ ψηλὸ μαντροτοίχι. Δὲ βλέπεις ἔξω στὸ δρόμο καὶ δὲ σὲ βλέπει κανείς. Θέα καὶ κόσμος, ὁ κόσμος τοῦ σπιτιοῦ. Καὶ δυὸ χαρίσματα νὰ πλανιοῦνται καὶ νὰ χαράζουν τὸ πρόσωπό της. Ψηφιδωτὰ μὲ χοχλάκια τῆς θάλασσας στὸ χῶμα τῆς αὐλῆς. Καὶ λεπτὸς τοῖχος, τρυπημένος ἀπὸ τόξα στὴ σειρά, νὰ σηκώνεται καὶ νὰ βαστάει κληματαριὲς καὶ περιπλοκάδες. Λεπτεπίλεπτη καὶ διάτρητη χτιστὴ πέργκολα, πεσσοστοιχία ἀραχνοΰφαντη (σχ. 10). Τόξα σὲ διαδοχὴ καὶ ἁρμογὴ εὐοίωνη, αὐταπό-

Σχ. 9. Αὐλὴ χωρισμένη σὲ δυὸ κι ἀνάμεσα τὸ σπίτι.

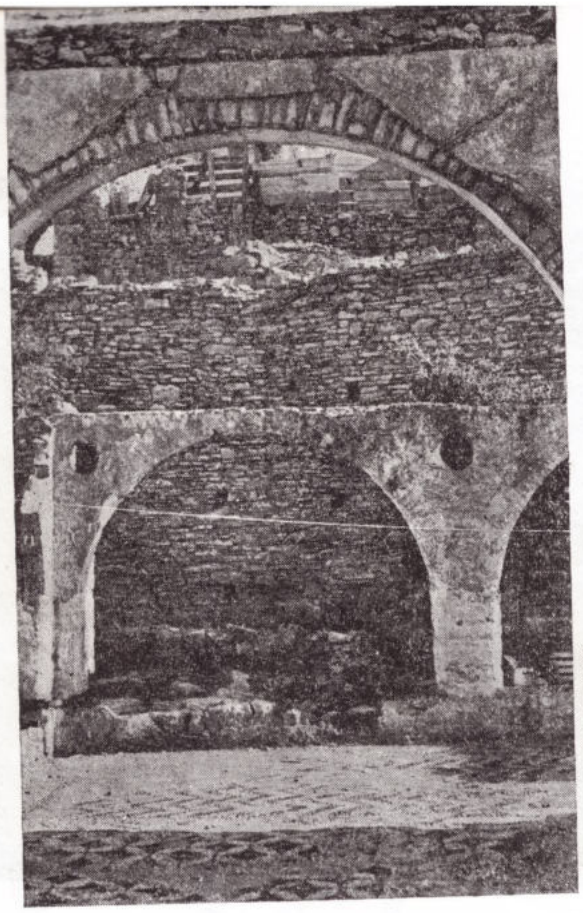
Σχ. 10. Διάτρητη χτιστὴ πέργκολα, πεσσοστοιχία ἀραχνοϋφαντη.

δεικτη· μὲ τὰ κυκλάκια νὰ τρυπᾶνε τὸν τοῖχο στὴ ρίζα τῶν τόξων· αὐτὴ ἡ χιλιοειπωμένη συμιακὴ ἱστορία (σχ. 11)[1]. Ἔτσι τὸ ἀέρινο τῆς τοξοστοιχίας νὰ γίνεται πιὸ τρυπημένο, γόνιμο κέντημα καὶ ὀργανικό. Κι αὐτὰ ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς αὐλῆς, γιατὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν τελειωτικὴ λέξη τὴ λέει τὸ σπίτι· ὁ ἀράγιστος τοῖχος του καὶ τὸ ἐνδοτικὸ μεγαλότοξο στὴν ἐμπασιά του (σχ. 12). Μεγαλότοξο καὶ τοξοστοιχία κοιτάζονται, στρωμένα ἀντικρυστά, σὲ συμπλήρωση, σὲ προέκταση, καὶ τελείωση τοῦ ὑπαίθριου χώρου. Καὶ στὸν ἐγκάρδιο κόσμο τῆς αὐλῆς νὰ συντελοῦνται κι ἄλλα θαυμάσια. Νὰ τὰ φανταστεῖς. Δὲ χρειάζονται περιγραφή.

Στὴ μέση τῆς ἀπάνω αὐλῆς τὸ μεγαλότοξο τῆς ἐμπασιᾶς τρυπάει τὴ

---

1. Γιὰ τὰ τόξα καὶ τοὺς μικροὺς κύκλους ποὺ τὰ ἀρτιώνουν, βλέπε Δ. Βασιλειαδη, Θεώρηση τῆς αἰγαιοπελαγίτικης ἀρχιτεκτονικῆς ὑπὸ ἀνήσυχη ὀπτικὴ γωνία, Ἀθήνα 1972, Γ' Ἔκδοση, σελ. 65, σχ. 35, Του Ιδιου, Ὁδοιπορία στὶς μορφὲς καὶ τὸ ὕφος τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, Ἀθήνα 1973, σελ. 103-109, σχ. 16-21.

Σχ. 11. Αὐτὴ ἡ χιλιοειπωμένη συμιακὴ ἱστορί
κυκλάκια στὸ ὕψος τῶν τόξων.

Σχ. 12. Καὶ τὸ ἐνδοτικὸ μεγαλότοξο τῆς ἐμπα
στρώνει πρόστωο.

φάτσα τοῦ ἀρχοντικοῦ. Καὶ στρώνει πρόστωο (σχ. 12). Ἐκεῖ θὰ κοντοσταθεῖς ὥσπου νὰ σὲ ὑποδεχτοῦνε. Μεγάλη κάμαρα ἁπλώνεται στὸ βάθος, σὲ παίρνει ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ σὲ πάει στὴν ἄλλη ἄκρη, στὰ παραθύρια τοῦ ὀντᾶ· στὸ ὑψωμένο, τὸ ἀνασηκωμένο πάτωμά του, στὸ πατάρι του τὸ ἐπιβλητικὸ (σχ. 9).

Μιὰ περιπλάνηση σὲ μαντρωμένους χώρους σὲ περιμένει, στὶς κάμαρες· καὶ μιὰ φυγὴ ἀπὸ τὰ παραθύρια στὸν ἔξω κόσμο τὸ θαυμαστό, στὴ θέαση τοῦ ὑπερούσιου νησιοῦ.

Τὸ πρόστωο λουλούδια τὸ πνίγουνε καὶ τὸ καντράρουνε σὲ γωνιακὲς λουρίδες («ταρτάνες»)· ὥσπου νὰ σοῦ ἀνοίξουνε δὲν εἶσαι ἀσυντρόφευτος· κατηφέδες, καὶ μπουγαρίνια, καὶ βασιλικὰ σοῦ στέκονται παραστάτες. Καὶ πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι σου, ἕνα γύρω σου, τὸ μεγαλότοξο τοῦ πρόστωου καὶ τὰ τριγύρω του δοξάρια τῆς αὐλῆς κανοναρχοῦνε τὸν καμπυλόμορφο κόσμο ποὺ σ' ἔχει καταδεχτεῖ (σχ. 10, 11).

Δεξὰ ζερβὰ δυὸ παραθύρια σ' ἀναμετρᾶνε καὶ σὲ ζυγιάζουνε πρὶν σοῦ ἀνοίξουν. Τοὺς χρόνους τῆς Τουρκιᾶς ὅλα μετροῦσαν κι ὅλα προσέχονταν.

Καὶ ἡ πόρτα ἄνοιξε, ἕνας μεγάλος χῶρος θὰ σὲ δεχτεῖ, θὰ σὲ ὑποδεχτεῖ (βλ. στὸ σχ. 9 τὴν ὑποδοχή). Ἡ μικρὴ διάσταση θὰ σὲ καλωσορίσει· ἡ μεγάλη διάσταση θὰ σὲ τραβήξει δείχνοντάς σου, στὸ βάθος τοῦ ὀντᾶ, τοὺς ἀντικρυστοὺς σοφάδες του μὲ τὴν ξεκούρασή τους, καὶ μιὰ θέα, ποὺ τρυπάει τοὺς τοίχους μὲ ἕξη πυκνοβαλμένα παραθύρια. Ὁ χῶρος σὲ τράβηξε καὶ σὲ κέρδισε. Καὶ ἡ συνέχειά του ἔξω, στὸν ἐξώστη - ταράτσα, εἶναι καὶ ὑπόσχεση καὶ ἀνταμοιβὴ ἂν δρασκελήσεις τὸ κατώφλι τῆς μπαλκονόπορτας τοῦ βάθους.

Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ ἀρχοντικοῦ, ἡ σάλα του, χῶρος ἐπιβλητικὸς καὶ χαρμόσυνος, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἡ μεγαλύτερη στὸ νησὶ (σχ. 9). Παράθυρα ἀπομέσα, μὲ καφασωτά, ρίχνουν ἀθέατες ματιὲς στὸν ὀντὰ ποὺ ἀναμετριοῦνται οἱ ἄντρες: σὲ φαΐ, σὲ πιοτί, σὲ τσιμπούκι, σὲ λόγους κι ἀντίλογους. Παράθυρα ἀπομέσα μὲ καφασωτὰ — ὅσο καὶ νάναι ἡ λέξη μισητὴ — κρύβανε τὸ γυναικωνίτη ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ξένου καὶ τοῦ τούρκου. Καὶ πάλι ξανακατεβαίνουμε στὴ σάλα, στὸ μεγάλο ὀντά, στὸ «νοντὰ» (σχ. 9). Ἅπλα σὲ ξεμουδιάζει, τοιχογραφίες σβησμένες σὲ αἴνιγμα σὲ περισποῦν (σχ. 13)[1], καὶ δυὸ νιπτῆρες μαρμάρινοι, χωνεμένοι στοὺς τοίχους, σοῦ θυμίζουν ὅτι ἡ συνέχεια σὲ τοῦτο τὸ εὐλογημένο ἀρχοντικὸ εἶναι μιὰ καὶ μόνη: φαγοπότι μετὰ τὸ νίψιμο. Θὰ πλύνεις τὰ χέρια σου γιὰ νὰ φᾶς. Συνήθεια πιὸ πολὺ τούρκικη παρὰ δική μας.

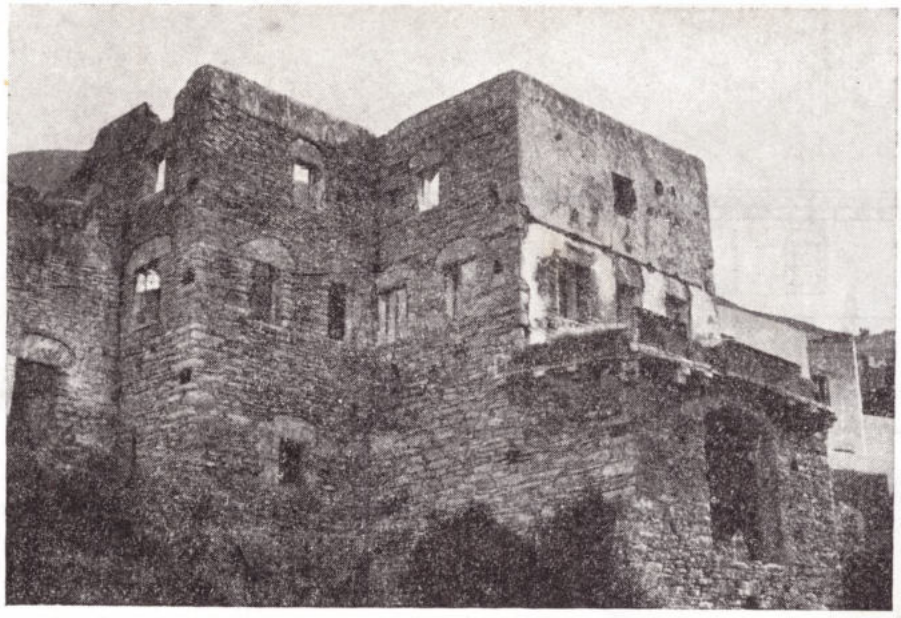
1. Γιὰ τὴ διακόσμηση τῆς σάλας καὶ τὸ ζωγράφο της βλ. Ι. Μ. Χατζηφωτη, στὸ παραπάνω βιβλίο, σελ. 46.

Σχ. 13. Τοιχογραφίες σβησμένες σὲ αἴνιγμα σὲ περισπουδν.

Οἱ τοιχογραφίες καὶ κυριαρχοῦσαν καὶ πείθανε, στόλιζαν καὶ ἦταν ἀντιπερισπαστικές. Σήμερα τὰ λείψανά τους εἶναι λιγοστά, ξεθωριασμένα καὶ μισοσβησμένα (σχ. 13).

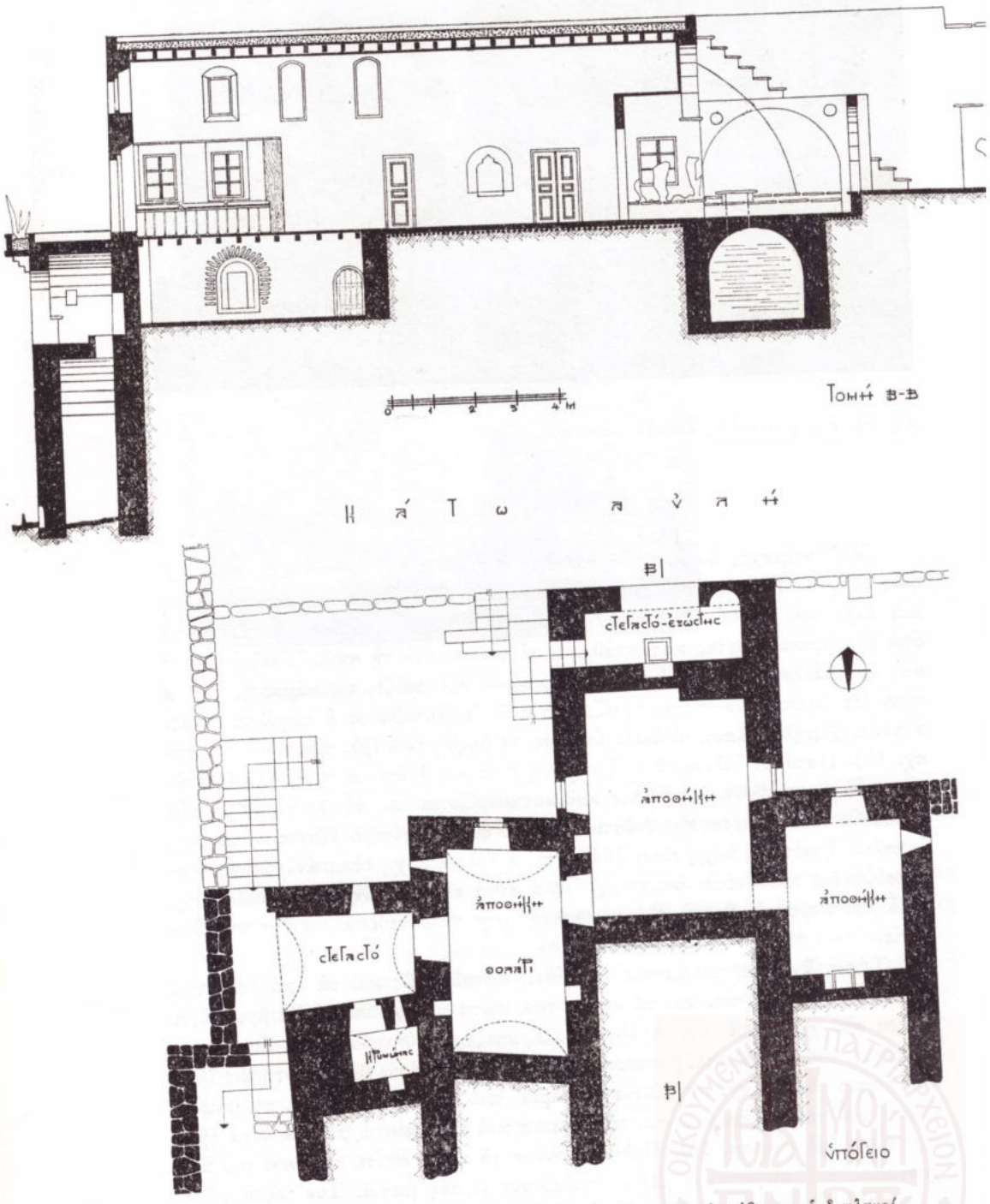
Ἡ μεγάλη διάσταση τοῦ ὀντᾶ σὲ κέρδισε καὶ σ' ἔπεισε ὅτι ὁ ἄξονάς του δὲ συζητιέται, κυριαρχικὸς καὶ δεσπόζει (σχ. 9). Εἶναι ἡ ἀφανέρωτη δύναμη τοῦ σπιτιοῦ ποὺ θὰ σ' ἐξουσιάζει ὅσο βρίσκεσαι κάτω ἀπ' τὸ φιλόξενο λιακὸ του. Γιατὶ τὸ σπίτι βαστάει τὸ παλιό, τὸ πρωτεϊκὸ σχέδιο τῶν σπιτιῶν: τὸ δῶμα, τὸ λιακωτὸ (σχ. 14). Ἡ σκεπή του εἶναι ταράτσα καὶ ἡ ὑπόσχεσή της εἶναι θέα, καὶ ἄνεμος, καὶ ἥλιος, καὶ φεγγαρόφωτο. Μιὰ σκάλα πέτρινη, ἀνεμόσκαλα, ἔξω στὴν αὐλὴ περιμένει ν' ἀλλάξει τὸ κέφι σου ὅποτε βαρεθεῖς. Θὰ πατήσεις τὰ χοχλάκια της, θὰ διαβεῖς τὰ τόξα της, θ' ἀκούσεις τὴ βουὴ τῆς στέρνας, τῆς «γιστέρνας», στὰ πατήματά σου, ποῦναι θαμμένη κάτω ἀπ' τὰ πόδια σου (σχ. 15), καὶ θ' ἀνέβεις τὰ στενὰ σκαλοπάτια τῆς ἀνεμόσκαλας παραμερίζοντας κλωνάρια γιασεμιοῦ.

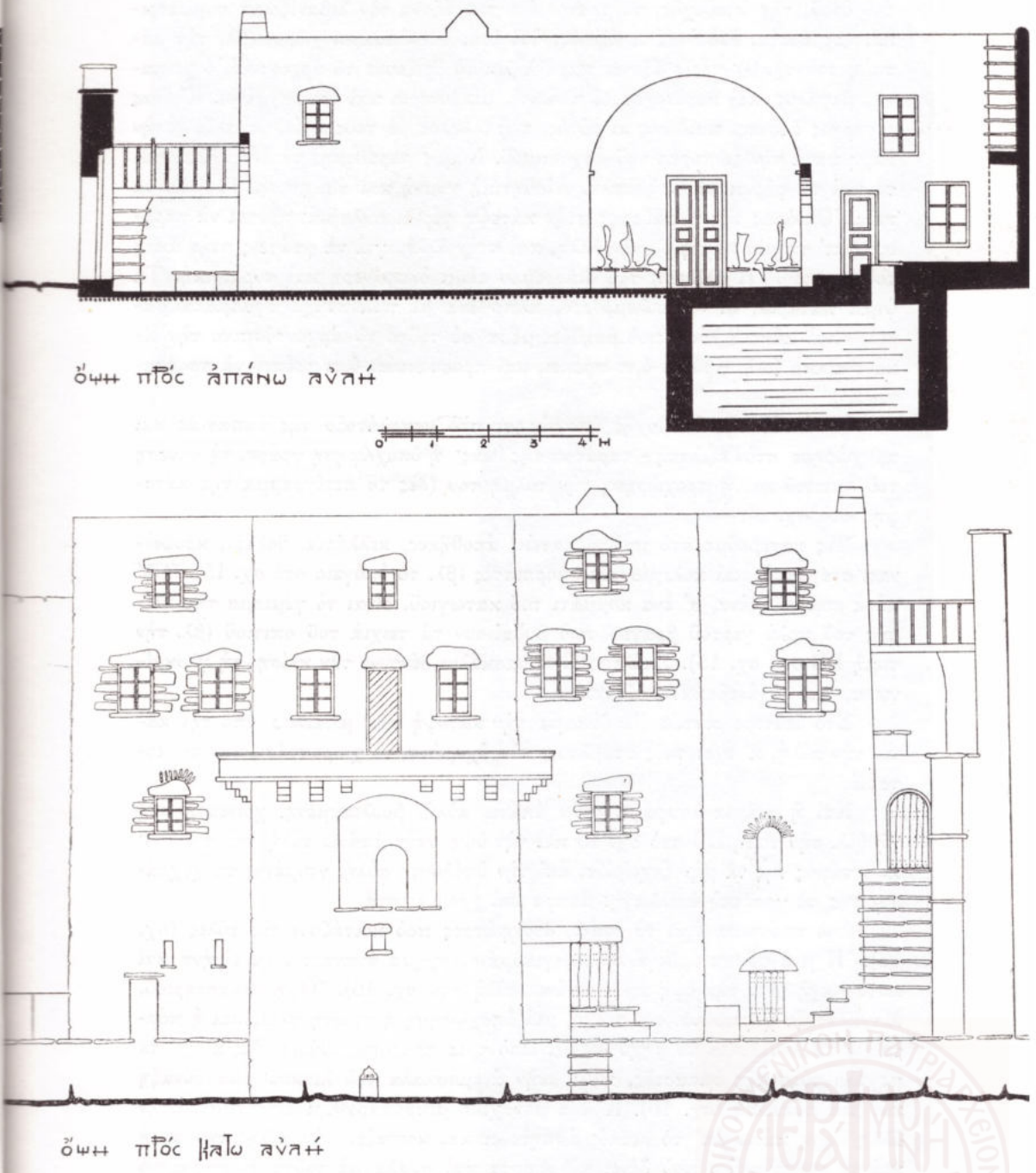
Σχ. 14. Τὸ πρωτεῖκὸ σχέδιο, τὸ λιακωτό.

Δυὸ ἀντίμαχες δυνάμεις δέρνουνε τοὺς χώρους τοῦ ἀρχοντικοῦ, σκιὰ καὶ φῶς (σχ. 9). Τρόπος ἀπόλυτος καὶ τυραννικός. Παράθυρα συμμαζεμένα στὴ μιὰ ἄκρη τοῦ χώρου τὸν κάνουν νὰ λάμπει, ντουβάρια ἀτόφια ἢ τρυπημένα ἀπὸ ἐσωτερικὲς πόρτες καταστάθηκαν οἱ φωλιὲς γιὰ τὴ σκιά. Ἐκεῖ ὁ χῶρος καὶ ἀμφιβάλλει καὶ περιμένει. Τέτοιος νόμος ἐξουσιάζει τὶς κάμαρες, τέτοια φροντίδα βλέπεις νὰ τὶς σκουπίζει παντοῦ. Ψηλοτάβανος ὁ μεγάλος ὀντάς, ἡ σάλα, χαμηλοτάβανοι οἱ ἄλλοι ὀντάδες οἱ βοηθητικοὶ (βλ. τὴν τομὴ ΒΒ στὸ σχ. 15). Πατάρια ξύλινα εἶναι ἡ στοργή τους καὶ ἡ ἔγνοια τους, ὅλα ἐκεῖ ἀπάνω θὰ δικαιωθοῦν. Ὁ χῶρος καὶ καταμερίζεται καὶ ἀξιολογεῖται μὲ τὴν παρουσία τους. Γίνεται πιὸ ἐνδοτικὸς μὲ τὸ ξύλο, λιγότερο ἄξενος, ἡ πέτρινη ἀγκαλιά, ἡ πέτρινη κόχη εἶναι ἀδάκρυτη, ἡ ξύλινη κόχη εἶναι ἀνθρώπινη, καταφεύγοντας αἰσθάνεσαι θαλπωρή. Ὅλα αὐτὰ εἶναι αἴσθηση καὶ διαίσθηση, ἀλλὰ καὶ παρουσία θερμὴ καὶ λικνιστική· μὴν ταλαντεύεσαι νὰ τὴν παραδεχτεῖς.

Τώρα, ἂν ἔχεις περιέργεια νὰ μάθεις καταλεπτῶς καὶ τὰ ὑπόλοιπα τοῦ σπιτιοῦ, τὰ φανερά του καὶ τὰ κρυφά του, κοίτα τὰ σχέδια καὶ θὰ βρεῖς ὅ,τι ἀκόμα σοῦ χρειαστεῖ (σχ. 9, 15, 16). Τραπεζαρία, ὑπνοδωμάτια, ἀποθῆκες, κελλάρια, λουτρὸ θολωτό, μαγειρειό, καὶ παντοῦ πατάρια θὰ συναντήσεις (βλ. τὸ ἰσόγειο - ὄροφο σχ. 9)· ξύλινα πατάρια ποὺ κόβουνε τὸ ὕψος, τὸ μοιράζουνε, καὶ τὸ ξαναμοιράζονται πιὸ δίκαια καὶ πιὸ σωστὰ μὲ τὸν ὀντὰ (βλ. τὴν τομὴ ΒΒ στὸ σχ. 15). Πρὶν ἀφήσουμε τὸ κύριο σπίτι, τὸ ἀνώι τοῦ ἀρχοντικοῦ, ἂς ξεδιψάσουμε μὲ μιὰ τελευταία ὥριμη ματιά. Τὸν κύριο χῶρο

Σχ. 15. Ψηλοτάβανος ὁ μεγάλος ὀντάς, ἡ σάλα· χαμηλοτάβανοι οἱ διπλανοί.

Σχ. 16. Δυὸ πρόσωπα ἔχει τὸ σπίτι, δυὸ φάτσες ποὺ κοιτάζουν τὶς αὐλές.

τοῦ ὀντᾶ, τῆς ὑποδοχῆς, τὸ μεστωμένο του ἄξονα τὸν λιβανίζουνε συμμετρικά, ζερβόδεξα, δυὸ ἰσάξιοι ἄξονες, δυὸ ἴσοι στενόμακροι χῶροι (βλ. τὴν κάτοψη στὸ σχ. 9)· τρεῖς ἄξονες παράλληλοι τὸ ὁρίζουνε τὸ ἀρχοντικό, ὁ μεσιανὸς μεγάλος καὶ κυρίαρχος οἱ πλαϊνοί, μικρότεροι καὶ ὑποταγμένοι. Κ' ἕνας τέταρτος ἄξονας, παιδικὸς κι αὐτός, παράλληλος μὲ τοὺς πρίν, ψευτοζεῖ στὴν ἄκρη κατὰ τὴν ξώπορτα τοῦ ἀρχοντικοῦ. Νόμος παράθεσης τὰ δένει ὅλα τοῦτα καὶ τὰ φέρνει σὲ ζωὴ ἁπλή. Αἰσθητικὴ γυμνὴ καὶ ἀσκητική. Τί ἄλλο νὰ πεῖς. Ὁ νόμος τῆς παράθεσης στὴν κάτοψη φέρνει σκλαβιά· πρέπει νὰ περάσεις ἀπ' τὴ μιὰ κάμαρα στὴν ἄλλη, καὶ στὴν ἄλλη, γιὰ νὰ φτάσεις στὴν ἄκρη τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ ἔλλειψη τοῦ διάδρομου εἶναι ὁλοφάνερη καὶ τυραννική. Τὰ ψηλὰ πατάρια, οἱ «μπουλεμέδες», κλεισμένα μὲ πολύπτυχα ὑφάσματα βαριά, εἶναι κάποια λύση ποὺ βοηθάει μέσα σὲ τοῦτο τὸ ἀρχοντόσπιτο τὴν οἰκογενειακὴ ζωή. Κρύβει ὅ,τι πρέπει, καὶ προστατεύει ὅ,τι πρέπει νὰ προστατευτεῖ.

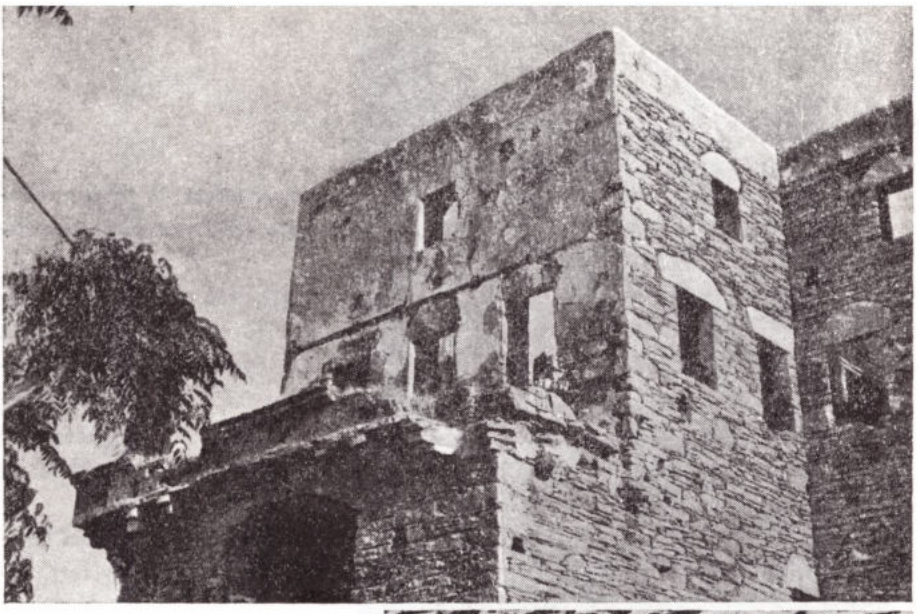
Ὁ ὀντὰς τῆς ὑποδοχῆς ὑποχώρησε στὸ μεγαλότοξο τῆς ἐμπασιᾶς καὶ προχώρησε στὸν ἐξώστη - ταράτσα τῆς θέας· ἡ ὑποχώρηση γράφει τὴ σύνεση τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἡ προχώρηση τὴν τόλμη του (δὲς τὸ περίγραμμα τῆς κάτοψης στὸ σχ. 9).

Ἂς κατεβοῦμε στὸ πρῶτο κατώι: ἀποθῆκες, κελλάρια, θολάρι, κρυψώνας, στεγαστό, καὶ πολεμίστρες σκορπιστὲς (βλ. τὸ ὑπόγειο στὸ σχ. 15). Ὅλ' αὐτὰ συμμαζεμένα, σ' ἕνα κομμάτι τοῦ κατωγιοῦ, εἶναι τὸ γέμισμα τῆς κλίσης τοῦ πολὺ γερτοῦ βράχου ποὺ βυζαίνουν τὰ τειχιὰ τοῦ σπιτιοῦ (βλ. τὴν τομὴ ΒΒ στὸ σχ. 15). Σκάλες καὶ παρασκάλια δένουνε τὴν κλίση, τὴ γλυκαίνουνε, καὶ σ' ἀνεβοκατεβάζουνε.

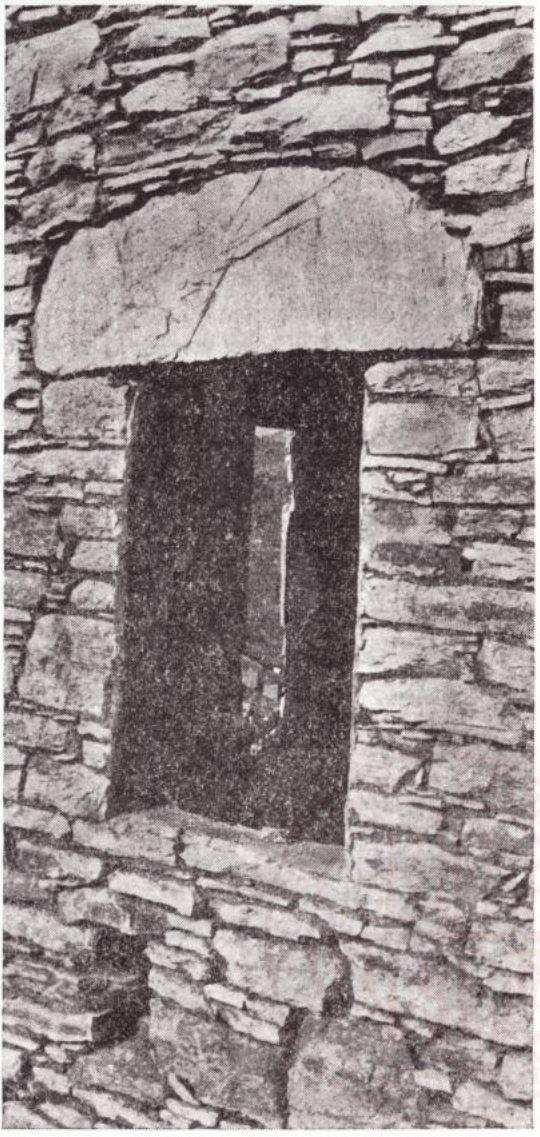
Στὸ δεύτερο κατώι (δὲ δίνουμε τὴν κάτοψή του) μπαίνεις ἀπὸ τὴν κάτω τὴν αὐλή, κ' ἔχει τοὺς στάβλους, τὸν ἀχυρώνα, τὸ χοιροστάσι, καὶ τὸ κοταριό.

Καὶ ἡ στέρνα λουφάζει στὴν ἀπάνω αὐλή, βουλιαγμένη, χωνευτὴ στὴ γῆ (βλ. τὴν τομὴ ΒΒ στὸ σχ. 15 καὶ τὴν ὄψη στὴν ἀπάνω αὐλὴ στὸ σχ. 16)· κι ὁ τάφος της νὰ μὴν ξεχωρίζει ἀπ' τὴν ὑπόλοιπη αὐλή, ντυμένος τὰ χοχλάκια της σὲ γραφικὴ ἐναλλαγή: ἄσπρα καὶ χρωματιστά.

Δυὸ πρόσωπα ἔχει τὸ σπίτι, δυὸ φάτσες ποὺ κοιτάζουν τὶς αὐλὲς (σχ. 16). Ἡ μιὰ φάτσα ὀρθογώνιο πλαγιασμένο, σχῆμα ἀναγερτό, σὲ εἰρήνη καὶ καταλλαγὴ (βλ. τὴν ὄψη πρὸς ἀπάνω αὐλὴ στὸ σχ. 16). Ὄψη μοναστηριοῦ. Μεγαλότοξο χαρακώνει τὸν τοῖχο, μιὰ ὑποχώρηση ἡ πρώτη σκιά, καὶ ἡ πόρτα μὲ τὰ λουλούδια τὸ ρηχὸ βάθος. Δυὸ τρία πορτοπαραθύρια, δεξιὰ ἀπ' τὸ μεγάλο τόξο τῆς ἐμπασιᾶς, πλάι στὴν ἀνεμόσκαλα τοῦ λιακοῦ· μιὰ σύναξη καὶ μιὰ πύκνωση (σχ. 16). Κ' ἕνα μοναχικὸ μικροπαραθύρι ἀσκητεύει, στὴν ἄλλη ἄκρη κάτω ἀπ' τὸ λιακό· ἀσκητεύει καὶ κοιτάζει τὴν αὐλή· τὴν αὐλὴ καὶ τὸ μικρογεφύρι ποὺ δένει αὐλόπορτα καὶ σκάλα μὲ τοῦτο τὸ παράξενο

Σχ. 17. Καὶ ὁ μεγάλος ὄγκος τῆς τόλμης ζώστηκε ζωνάρι περήφανο κι ἀνεμισμένο.

Σχ. 18. Μάτια ἀνοιγμένα παντοῦ.

σπιτικό. Φάτσα ἀπερίεργη, μὲ μάτια λιγοστά, μουρμουρίζει τὸ αἰγαιοπελαγίτικο συναξάρι τῆς ἐγκράτειας καὶ τοῦ μονολιθισμοῦ (βλ. τὴν ὄψη πρὸς ἀπάνω αὐλὴ στὸ σχ. 16).

Ἡ ἄλλη φάτσα, πλέγμα ἀπὸ ὀρθογώνια μὲ κόχες ποὺ εἰσέχουν καὶ γωνιές ποὺ προκαλοῦν (βλ. τὴν ὄψη πρὸς κάτω αὐλὴ στὸ σχ. 16). Ὀρθογώνια δοσμένα στὸ ὕψος, σώματα λαμπαδιασμένα ποὺ δὲν ἔχουν καεῖ, σύνθεση ἄγρυπνη καὶ κινημένη ξημερώθηκε γιὰ νὰ δεῖ τὴν ἀνατολή. Ὄψη πολυόμματη καὶ ὀνειροπαρμένη τρυπάει ὁρίζοντες βαθειούς. Τὰ παραθύρια ἀναμμένα στὴ δύση. Οἱ ὄγκοι σπαστοὶ καὶ νὰ προχωροῦν. Καὶ ἡ «μείωση» νὰ τυλίγει τὰ πάντα, σὲ σιγουριὰ ἀφανέρωτη καὶ δομικὴ (σχ. 16).

Τὰ παράθυρα δυὸ δυό, ζευγαρωμένα, ζοῦνε τὸ δικό τους ζυγό, καὶ ἀποπάνω τους τὰ παραθύρια ξεμοναχιασμένα παρασταίνουν τοὺς φεγγίτες, ἁρμοσμένα στὸ ὕψος τοῦ παταριοῦ (σχ. 17).

Καὶ ὁ ὄγκος ὁ μεγάλος τῆς τόλμης ζώστηκε ζωνάρι περήφανο κι ἀνεμισμένο, ζητώντας τὴ θέα καὶ τὴν ἐλευθερία μέσα σὲ πέτρινο κόσμο ἀσφυχτικό.

Καὶ στὴ ρίζα τοῦ ἀρχοντικοῦ μιὰ βρύση· βρύση μὲ λιγοστὸ νερό, ποὺ τὸ κλέβει ἀπὸ τὴν κοιμισμένη στέρνα τῆς ἀπάνω αὐλῆς. Καὶ στὴν πλάκα της μιὰ χρονολογία: 1815. Τότε ποὺ χτίστηκε τὸ σπίτι; Τότε ποὺ ἡ βρύση πρωτοεῖδε νερό;

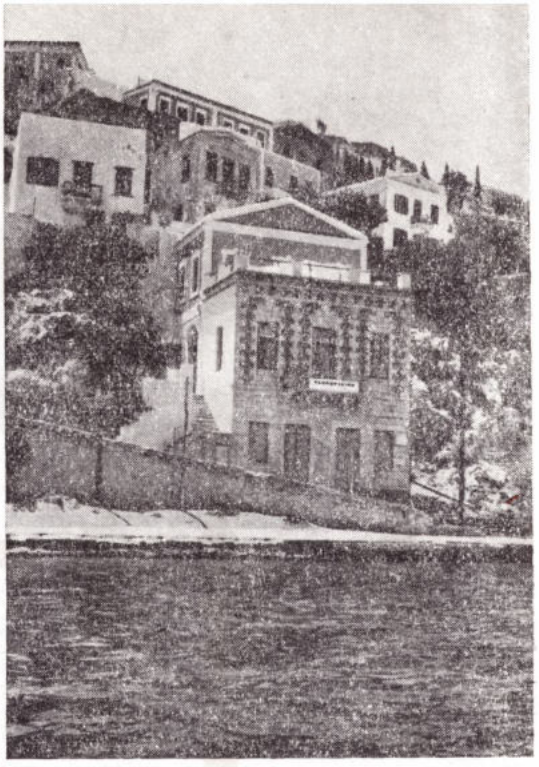
Φάτσα γεμάτη περιέργεια, μὲ μάτια ἀνοιγμένα παντοῦ (σχ. 18), μουρμουρίζει τὸ συναξάρι τοῦ πολυόμματου, ξεχνώντας τὴ στεριανὴ κεραμιδένια σκεπὴ (βλ. τὴν ὄψη πρὸς κάτω αὐλὴ στὸ σχ. 16 καὶ σχ. 17). Τὰ «ἀερικὰ» χορεύουν στὰ δώματα, οἱ σκεπὲς εἶναι γερτὲς καὶ γλιστροῦν, ὁ ἄνεμος δὲ φύσηξε ἀπόψε, καὶ μέσα σὲ ἄπνοια ὅλα θὰ γραφοῦν.

Τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Μαστορίδη.

Ἔχει κατέβει στὸ γιαλό· οἱ ρίζες του, τὰ θέμελά του βουλιάζουνε μέσα στὸ θαλασσινὸ νερὸ (σχ. 19). Τρίπατο σκαρὶ ποὺ μπαλεύει μὲ τὸν ὄρθιο βράχο ποὺ διάλεξε γιὰ συντροφιά. Χτίσμα καὶ βράχος ἀκουμπησμένοι μάγουλο μὲ μάγουλο, σὲ συντυχιὰ πεισματική. Χτίσμα καὶ βράχος σὲ ἀγκάλιασμα, σὲ σπασμὸ ποὺ δὲν τελειώνει.

Καὶ ἡ Μαστορίδαινα, ἀρχόντισσα ψημένη στὴν ἅρμη καὶ τὸν ἥλιο, νὰ τινάζει τὴν ὄρθια ψυχή της τὴν ἀκονισμένη σὲ κάθε χαμό. Ὁ ἄντρας της ἔφερε τὸ «σκάφαντρο» στὸ νησί, γιὰ τὸ κυνήγι τοῦ σφουγγαριοῦ, μὰ οἱ βουτηχτάδες δὲν τὸ ἐμπιστεύτηκαν. Κ' ἡ ψυχωμένη γυναίκα ντύθηκε τὴν παράξενη στολὴ καὶ βούτηξε πρώτη στ' ἄπατα νερά, κατάπρωτη, σπάζοντας δυσπιστία καὶ δισταγμούς. Νικώντας φόβο κι ἄντρες. Ἔτσι περίσωσε ἡ παράδοση τὸ περιστατικό[1].

1. Ἡ πληροφορία ἀντλήθηκε ἀπὸ τοὺς θησαυρισμοὺς τοῦ κ. Αλε ξ. Σ. Καρανικολα.

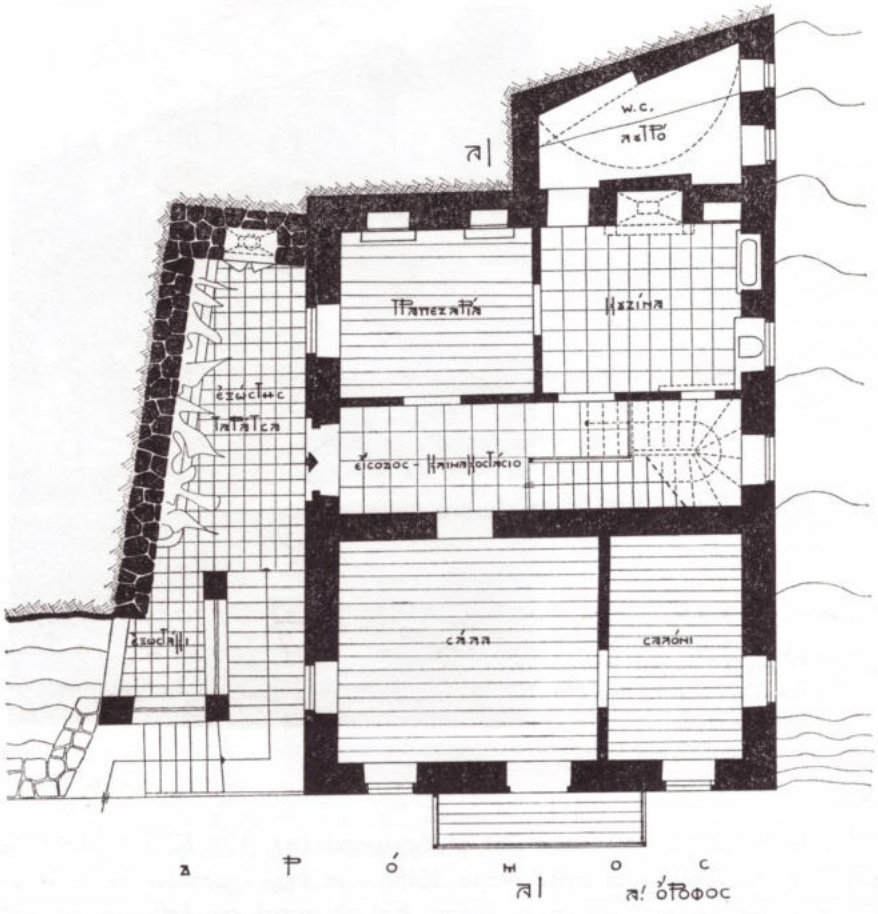

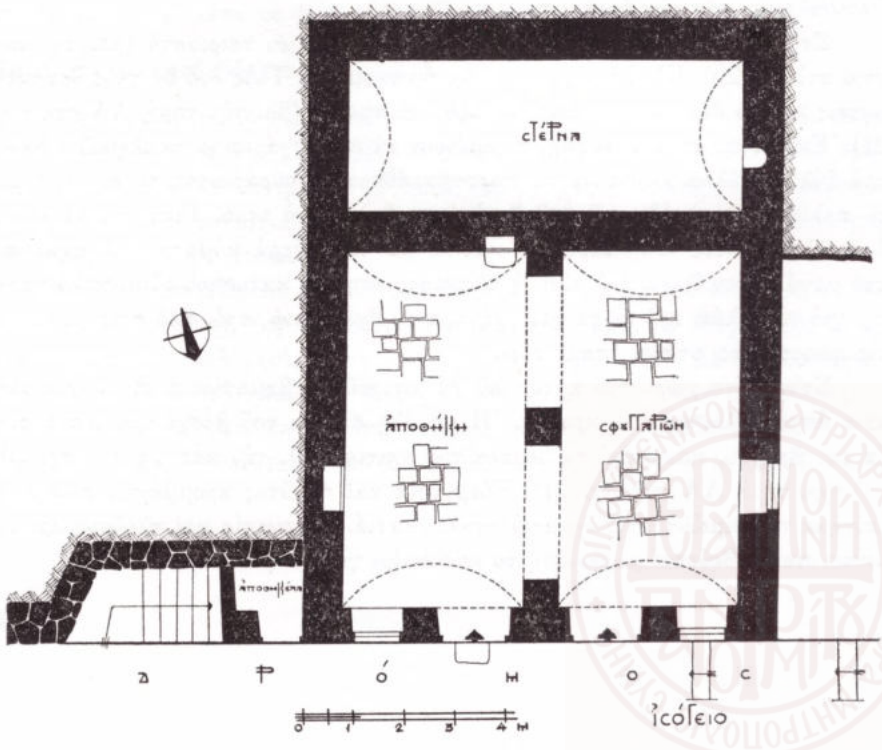
Σχ. 19. Οἱ ρίζες του, τὰ θέμελά του βουλιάζουνε στὸ θαλασσινὸ νερό.

Τρίπατο κορμὶ στυλώνει τοῦτο τὸ ἀρχοντικὸ (σχ. 19). Κ' ἕνα δάσος τὰ βράχια τὸ περιζώνουν σὲ ἀγκάλιασμα ἀβέβαιο κι ἀνησυχαστικό. Τὶ θὰ σταθεῖ καὶ τὶ θὰ κυλήσει. Καὶ πότε ἄραγε. Καὶ τὸ κορμί του ὀρθοστημένο στ' ἀκροθαλάσσι σὰν τὴν ὀχιά.

Στὸ κατώι τρεῖς μεγάλοι χῶροι σὲ ἁπλὸ δέσιμο ταιριαστὸ (βλ. τὸ ἰσόγειο στὸ σχ. 20). Κ' οἱ τρεῖς τους θολοσκεπασμένοι. Τοὺς δυὸ θὰ τοὺς δρασκελήσεις καὶ τὸ δέσιμό τους εἶναι δίτοξο καὶ σμιχτὸ (βλ. τὴν τομὴ ΑΑ στὸ σχ. 21). Ἐκειμέσα, στὴν ἀποθήκη, περιμένουν τὰ σφουγγάρια νὰ πουληθοῦν. Χοντρὰ ξύλινα φύλλα κλείνουνε τὰ πορτοπαράθυρα σιγουράροντας τὸ σφουγγάρι, τὸ πολύτιμο λουλούδι τοῦ βυθοῦ, ἀπὸ τὸ θαλασσινὸ νερό. Γιατὶ τὸ χειμώνα ὁ τρελλολεβάντες πλημμάρει τὸ κατώι, μὲ τὰ χοντρὰ κύματα ποὺ σηκώνει στὸ μεγάλο του θυμό. Γι' αὐτὸ ἡ πλακόστρωση τοῦ κατωγιοῦ εἶναι πολὺ γερτή, γιὰ νὰ κυλάει καὶ νὰ φεύγει γρήγορα τὸ θαλασσινὸ νερό, ποὺ στὶς μεγάλες τὶς φουρτοῦνες φτάνει ἴσαμ' ἐδῶ.

Στὸν τρίτο χῶρο τοῦ κατωγιοῦ δὲ μπορεῖς νὰ βηματίσεις, εἶναι γιὰ σένανε ἀπροσπέλαστος καὶ κρυφός. Ἡ μεγάλη στέρνα τοῦ βροχόνερου, στὴ ρίζα τοῦ βράχου, πάνω ἀπ' τὰ θέμελα τοῦ σπιτιοῦ (βλ. τὴν κάτοψη στὸ σχ. 20 καὶ τὴν τομὴ ΑΑ στὸ σχ. 21). Εὐεργεσία καὶ πλοῦτος κρυμμένος, ποὺ μαζεύτηκε τὸ χειμώνα σταλαγματιὰ σταλαγματιά. Εὐεργεσία καὶ πλοῦτος κρυμμένος, ποὺ ξοδεύεται μὲ σύνεση τὸ καλοκαίρι γουλιὰ γουλιά.

W.C.
ΠΑΝΤΟ
ΤΡΑΠΕΖΑΡΙΑ
ΚΑΖΙΝΑ
ΕΞΩΣΤΗΣ
ΤΑΒΕΡΝΑ
ΕΣΩΚΟΣΜΟΣ - ΚΑΜΑΡΟΣΤΑΣΙΟ
ΣΑΛΑ
ΣΑΛΟΝΙ
ΣΚΑΛΑ
Α Ρ Ο Μ Ο Σ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ

ΣΤΕΓΗ
ΑΠΟΘΗΚΗ
ΣΦΑΓΕΙΟΝ
ΑΠΟΘΗΚΗ
Α Ρ Ο Μ Ο Σ
0 1 2 3 4 Μ
ΥΠΟΓΕΙΟ

← *Σχ. 20. Τρεῖς χῶροι στὸ κατώι, καὶ πολλοὶ ἀποπάνω στὸ ἀνωγιαστό.*

Μέσα στὴ στέρνα φωλιάζει τὸ ἀγαθὸ στοιχειὸ τοῦ σπιτιοῦ, τὸ χέλι ποὺ καθαρίζει καὶ κάνει κρυστάλλινο τὸ νερό.

Ἄντε νὰ βγοῦμε ἀπ' τὸ κατώι καὶ ν' ἀνεβοῦμε στὸ ἀπάνω σπίτι τὸ ἀνωγιαστό. Πέτρινη σκάλα σ' ἀνεβάζει στὸν πρῶτο ἐξώστη, στὸ ταρατσάκι τοῦ ἀρχοντικοῦ· γλάστρες κι ἀλτάνες πνίγουνε τὸν ἐξώστη στὸ λουλούδι καὶ τὸ μυριστικό. Καὶ στὸ βάθος του, κατὰ τὸ βράχο, τὸ πιὸ παράξενο σύνεργο τοῦ συμιακοῦ σπιτιοῦ: τὸ ὑπαίθριο τζάκι του, στημένο στὸ αὐληδάκι γιὰ τὸ μαγείρεμα τῆς ἄνοιξης καὶ τοῦ καλοκαιριοῦ[1] (βλ. τὸν Α' ὄροφο στὸ σχ. 20).

Ὁ ἐξώστης - ταρατσάκι εἶναι τὸ ἀγαθὸ πνεῦμα τοῦ αἰγαιοπελαγίτικου σπιτιοῦ, τὸ στοιχειὸ ποὺ δὲ λείπει κι ἀπὸ τὸ συμιακό. Καὶ πάντα βρίσκεται μαζί του σὲ τρυφερὸ ἐναγκαλισμό. Χωρὶς σκεπή, χωρὶς προστασία, μιλάει γιὰ τὸν ἀδυσώπητο ἄνεμο ποὺ τὸ μορφολόγησε, γιὰ τὸν ἀλύπητο ἥλιο ποὺ τὸ ἐξουσιάζει χωρὶς σκιά, γιὰ τὶς χαρὲς καὶ τὶς λύπες τοῦ σπιτιοῦ ποὺ δὲ χωράνε ἀλλοῦ καὶ θὰ ξενυχτήσουν ἐδῶ· σ' αὐτὸν τὸν ἀναπόφευκτο, τὸν ἀβέβαιο καὶ θελκτικὸ χῶρο· σ' αὐτὸ τὸ μοιραῖο πλάτωμα, τὸ πρῶτο σκαλὶ τῆς νησιώτικης ζωῆς καὶ τὸ τελευταῖο.

Ἔλα νὰ δρασκελήσουμε τὸ κατώφλι τῆς ξώπορτας. Ἕνα καθαρὸ σχέδιο σπιτιοῦ μᾶς περιμένει (σχ. 20). Καὶ νοικοκυρεμένο. Τὸ σμυρναίικο[2]. Ἡ ἐμπασιὰ μὲ τὴν ξύλινη σκάλα στὸ βάθος, καὶ δεξιὰ δυὸ κάμαρες (σάλα, σαλόνι), κι ἀριστερὰ πάλι δυὸ κάμαρες (τραπεζαρία, μαγειρειὸ) καὶ στὸ βάθος παράμερα «ἡ χρεία» μὲ τὸ λουτρό. Τὸ λουτρὸ σκαμμένο στὸ βράχο, θολοσκέπαστο, θυμίζει τὴ μικρασιάτικη συνήθεια τοῦ τούρκικου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἀπ' τὴ σάλα καὶ τὸ σαλόνι πολύμορφη θέα χώνεται μέσα στ' ἀρχοντικό, καὶ οἱ ἔγνοιες τοῦ σπιτιοῦ πετᾶνε μακριὰ μὲ τοὺς γλάρους σὲ σίγουρο γυρισμό. Ἡ θάλασσα πάντα στάθηκε καὶ καημὸς καὶ μεθύσι. Καὶ καταστάθηκε καὶ μαχαίρι καὶ βάλσαμο. Τέτοια ἀγάπη δὲ γίνεται ν' ἀπαρνηθεῖ.

Ἡ ξύλινη σκάλα τρίζει στοργικά. Θὰ τὴν ἀνέβεις γιὰ νὰ φτάσεις στὸ δεύτερο ἀνώι τοῦ σπιτιοῦ, τὸ πιὸ ψηλό, τὸ ψηλοκρεμαστὸ (βλ. τὸ Β' ὄροφο στὸ σχ. 21). Ἕνα μακρυνάρι, ποὺ χωνεύει ἡ σκάλα, σ' ἀνεβάζει στὶς κάμαρες τοῦ ὕπνου, καὶ στὸ μεγάλο, στὸ δεύτερο ἐξώστη - ταράτσα ποὺ στρώνεται στὴ φάτσα τοῦ σπιτιοῦ.

---

1. Δ. Βασιλειάδη, Ὁδοιπορία στὶς μορφὲς καὶ τὸ ὕφος τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, Ἀθήνα 1973, σελ. 105, σχ. 17, 18.

2. Βλ. τὴν περιπλάνηση τοῦ σπιτιοῦ στὸ Δ. Βασιλειάδη, Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Αἴγινας, περ. Λαογραφία, Τόμ. ΙΖ' (1957), σελ. 33, σχ. 15, 16 ἀνατύπου.

Σχ. 21. Τὸ δεύτερο ἀνώι τοῦ σπιτιοῦ μὲ τὸν ἐξώστη, τὸν ψηλοκρεμαστό. →

Ἐδῶ θρονιάζεται ἡ ἄνοιξη καὶ τὸ καλοκαίρι του. Καὶ πιάνει τὸ μισὸ ἀνώι. Καὶ οἱ μουζικάντες μαζεμένοι στὴν ἐξέδρα τους, στὸ παταράκι τους, παίζουνε τὰ ὄργανα πλάι στὸν αἰγαιοπελαγίτικο ἐξώστη τοῦ ἀρχοντικοῦ (βλ. τὸ Β′ ὄροφο στὸ σχ. 21). Ὅλα τὰ ξενύχτια ἐδῶ, χαρτὶ καὶ καλαμάρι, σὲ χαρὰ καὶ λύπη. Τὰ «σπεροκαθίσματα». Τὰ παραμύθια. Καὶ τὰ τραγούδια. Ξέχασε τὰ μοιρολόγια. Γι' αὐτὰ ὑπάρχει θέση σ' ὁλόκληρη τὴ γῆ.

Τὰ παλιὰ συμιακὰ καΐκια φεύγανε σὲ ταξίδι μὲ πανιά, πολὺ μακρινό. Τὸ σφουγγάρι σὲ ξεγελάει καὶ βρίσκεται στὸ βυθό. Καὶ τὸ σφουγγάρι εἶναι κλάμα. Θὰ γυρίσει πάντα σὲ καημό. Φεύγανε μὲ τραγούδια. Ὅμως δὲν ἤξερες τὸ γυρισμό. Τὰ τζάκια ποὺ κάπνιζαν αὐτὸ ρωτοῦσαν. Καὶ κανεὶς δὲ μποροῦσε νὰ τοὺς ἀποκριθεῖ.

Καὶ ἡ γυναίκα μὴ ἔχοντας νὰ προσφέρει τίποτ' ἄλλο στὸν ἀγαπημένο νὰ καταφεύγει στοὺς «Θεοφυλαγμούς». Στὶς ἀπευχὲς ποὺ ὑποβάλλει ὁ ἄνθρωπος στὸ Θεό του. Στὴν ὕστατη ἐλπίδα καὶ τὴν πρώτη. Ἀνομολόγητος ὁ τρόμος της καὶ καλοκρυμμένος ἀπὸ τὰ ξένα μάτια. Χάδι σπαραχτικό, σὲ περίσεμα στοργῆς καὶ καλοζυγιασμένης ἀναμελιᾶς. Τὸ δράμα τοῦ σφουγγαριοῦ σὲ ἀπόφθεγμα καὶ ἐπίγραμμα. Καὶ δὲν τὸ χάραξε ὁ ἀρχαῖος λυρικός:

Σήμερο ντὸ πουλάκι μου ἐγδύστη νὰ βουτήση,
Χριστέ, καὶ κάμε συννεφιὰν νὰ μὴ μελαχροινίση[1].

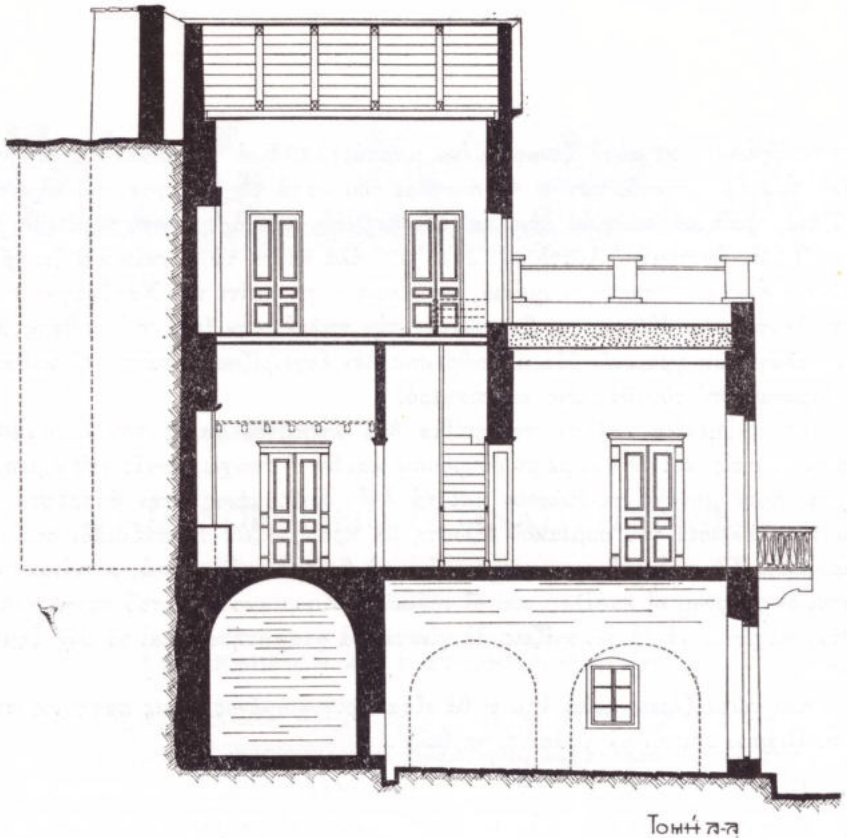
Καὶ ὁ μόχθος τῆς τελευταίας ἀφρικάνικης μέρας τοῦ βουτηχτῆ, τὸ μεροκάματο ἀπ' τὸν τρόμο τοῦ σφουγγαριοῦ νάναι ὁλόκληρο χαρισμένο στὸν προστάτη του Ἅγιο, σὲ ἀφιέρωμα ἀπαρασάλευτο, ξεκινημένο ἀπ' τὸ βυθό[2].

Τὸ τελευταῖο ἀνώι τοῦ σπιτιοῦ (βλ. τὸν Β′ ὄροφο καὶ τὴν τομὴ ΑΑ στὸ σχ. 21) σκεπάστηκε μὲ δίριχτη σκεπὴ κεραμιδένια· μαστόρεμα ξενοφερμένο στὸ νησί. Οἱ πόρτες εἶναι ντυμένες τὴ νεοκλασικὴ καὶ ἀναγεννησιακὴ ματαιοπονία τοῦ ταμπλᾶ, καὶ τῶν κυμάτιων, καὶ τοῦ ἐπιστύλιου μὲ τὴν κορνιζούλα

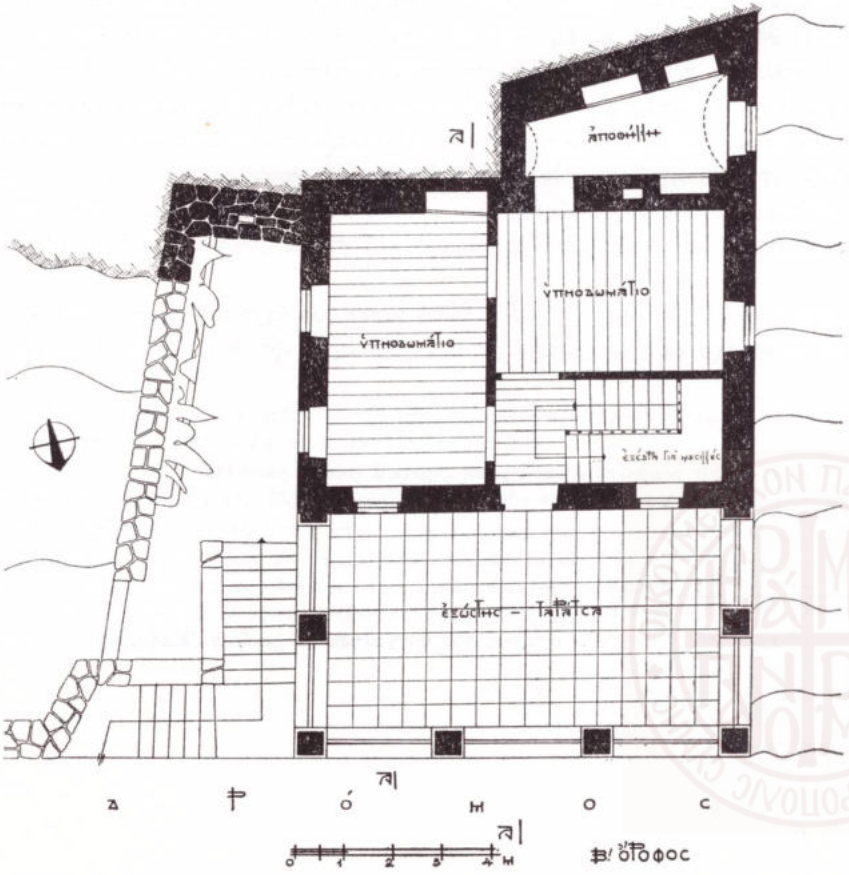
---

1. Ἀλεξ. Σ. Καρανικόλα, Συμαϊκοὶ Θεοφυλαγμοί, Δωδεκανησιακὰ Χρονικά, Τόμ. Α′ (1972), σελ. 53 καὶ ἀνατύπου σελ. 6.

2. Σωτ. Αλ. Καρανικόλα, Τὰ σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων, Τόμ. Α′ (1962), σελ. 10-11. Ἐπιμέλεια Ἀλεξ. Σ. Καρανικόλα.

Τομή α-α

Δ Η Μ Ο Σ

τὴν πατηκωτή· κι αὐτὴ ξενοφερμένο μαστόρεμα. Καὶ τὸ μπαλκόνι, ἀπὸ τὴ σάλα τοῦ ἀρχοντικοῦ, πετάει τὸ συρτάρι του κατὰ τὴ θάλασσα τοῦ κόρφου, τοῦ πολὺ βαθειοῦ· κι αὐτὸ ξένο καὶ ξενοφερμένο μαστόρεμα στὸ νησὶ (βλ. τὸ σχ. 19 καὶ τὴν τομὴ ΑΑ στὸ σχ. 21). Ἀπ' ὅλα τοῦτα τὰ μάταια καὶ ξεπερασμένα σύνεργα — σκεπή, κυμάτια, μπαλκόνι — τὸ σπίτι τοῦ Χατζηαγαπητοῦ ἦταν λεύτερο κι ἀδέσμευτο, βαστώντας τὴν παλιά, τὴν ἴσια καὶ καθαρὴ αἰγαιοπελαγίτικη γραμμή. Μὰ οἱ ἄνθρωποι δὲν ξεχωρίζουμε πάντα τὸ καθαρὸ καὶ ἄμωμο ἀπ' τὸ φθαρμένο καὶ παγερό.

Τὰ παξιμάδια καὶ τὰ παραμύθια δυὸ ἄφθαρτες χαρὲς τοῦ Συμιακοῦ. Θὰ τὰ γευτεῖς καὶ τὰ δυὸ μὲ τὸ σούρουπο καὶ θὰ τ' ἀποχωριστεῖς βαθιὰ μεσάνυχτα· τότε μονάχα τελειώνουν καὶ τὰ δυό. Καθισμένος στὴν ἀστροφεγγιὰ καὶ τὴν ἁπλωσιὰ τοῦ συμιακοῦ ἐξώστη θὰ προσφαΐζεις τὸ παξιμάδι σου μὲ παραμύθι. Τὰ παξιμάδια μικρογραφοῦνε τὰ βράχια τοῦ νησιοῦ, κ' εἶναι γεμάτοι οἱ φοῦρνοι, οἱ κασέλες, καὶ οἱ τσέπες τοῦ συμιακοῦ καὶ τοῦ περαστικοῦ. Ὅταν ἀρχίσεις νὰ τὰ ροκανίζεις, δὲ γίνεται νὰ σταματήσεις καὶ νὰ μὴν ξημερωθεῖς.

Καὶ τώρα ξέρεις καλὰ ἀπὸ τὶ θὰ εἶσαι τριγυρισμένος μόλις πατήσεις στὸ νησί. Βιάσου λοιπὸν νὰ φτάσεις, ναρθεῖς[1].

1. Τηρήθηκε τὸ σύστημα στίξεως τοῦ συγγραφέα (Σημ. Δ. τ. Ἐκδ.).